

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ-ВАРНА

КНИГА IX (XXIV)

BULLETIN
DU MUSÉE NATIONAL
DE VARNA

TOME IX (XXIV)

1973

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

„ОБИЧАЯТ ПЕТЛЪОВДЕН“

МАРИЯ НИКОЛОВА

През есента на 1964 г. при теренна работа във вайковското¹ село Голица, Варненски окръг, се натъкнах на реквизит и сведения за обичая «Петлъовден»,² наричан още и «Евтимовден»,³ а някъде и «Черньовден» или «Св. Черна».⁴

Обичаят «Петлъовден» е останал дълго време незабелязан от изследвачите, а в научната литература за него се заговори едва напоследък.⁵

За проучванията върху този обичай използвах два метода — анкета и лични наблюдения. Анкетирани бяха над 150 души, мъже и жени, на различна възраст, с различно социално положение и грамотност, от раз-

¹ Вайковците са старо местно българско население от селата Козичино (Еркеч), Бургаски окръг, и Голица, Варненски окръг, и техните поселения във Варненски, Толбухински и Бургаски окръг. За вайковците вж. Л. М и л е т и ч, Старото българско население в Североизточна България, С., 1902, стр. 35—38.

² Известни са и названията Петеларовден (в гр. Карнобат и в много карнобатски села), Петлешковден (в с. Присад, Зидарово и други бургаски села), Петел'ковден (в с. Падина, Варненско). В Котел и котленските села и във вайковските села е известен под названието Петловден.

³ Названието «Евтимовден» се употребява рядко. Обикновено се употребяват неговите производни: «Евтимия», «Евтимя» — в гр. Котел; «Ихтиман» в гр. Карнобат и в карнобатските села; «Ихтим», «Ихтимя», «Хетим» — в с. Козичино, Бургаско, в с. Голица, Варненско, и в останалите вайковски села във Варненски, Бургаски и Толбухински окръг; «Евтимияв» или «Евтимюв» ден в селата Риш, Александрово, Веселиново и др., Шуменски окръг. В някои селища на юг, в Бургаски и Ямболски окръг, обичаят «Петлъовден» е известен само под названието «Евтимовден» в неговите производни: с. Богданово, Бургаски окръг, с. Жребино, Ямболски окръг, и др. «Евтимовден» се празнува в с. Страхилово, Великотърновски окръг, за здравето на момченцата, но там на този ден петли не се колят. Названието «Евтимовден» в съответните му производни е по-разпространено в сравнение с названието «Петлъовден» («Петларовден») в гр. Котел и котленските села, в гр. Карнобат и карнобатските села, както и в бургаските и ямболските села на юг, а също и в гр. Търговище и тамошните села, в които се празнува «Петлъовден». При вайковците се забелязва обратното: названието «Петлъовден» преобладава над названието «Евтимовден», а гагаузите в селата Ген. Кантарджиево, Кичево и др., Варненско, го знаят само като «Петлъовден».

⁴ В карнобатските села Деветак, Деветинци, Железник и др., Бургаски окръг. Там колят само черни петли. «Ако не е черно, не е убуу. Черно да е — болестите да отиват на петела» (Къна Ив. Лазарова, р. 1914 г.). Черни петли за «Петлъовден» се колели и в с. Венелин, Варненско, по сведения от 1914 г.) (Музей на Възраждането — Варна, Ф I, арх. ед. 3, л. 152).

⁵ П. А. П е т р о в, Кукери и сурвакари, ИБИД, 20 С., 1972, стр. 271.

лични селища на Варненски и други окръзи. Изпълнението на обичая наблюдавах във вайковските села Голица, Варненски окръг, и Козицино, Бургаски окръг, през 1965, 1966, 1968 и 1970 г. и в селата Чубра (б. Карнобатска околия), Бургаски окръг, и Градец (б. Котленска околия), Сливенски окръг, през 1971 и 1972 г.

«Петльовден» се празнува в много села и в някои градове на Бургаски, Варненски, Сливенски, Ямболски, Шуменски, Толбухински, Търговищки и други окръзи на 2 февруари, а след промяната в църковния календар през 1968 г. някъде се празнува на 20 януари — Евтимовден.⁶ В миналото (преди приемането на Григорианския календар у нас през 1916 г.) се е празнувал също на 20 януари.⁷

«Петльовден» се тачи като семеен празник, по-специално като празник за здравето на децата, и то за здравето на момчетата. Коли се петел — «курбан», — меси се прясна пита и се «подава»: късче от питата с късче от петела се раздават по съседните къщи. През този ден не работят нищо. Смятат го за «хаталийски ден» (от турското «хаталък» — «беда»). Вярват, че ако на този ден се работи или пък ако не се заколи петел, на детето непременно ще се случи беда.⁸ Вайковците тачат «Петльовден» като «мъжки празник», «мъжов ден» — за здравето на децата, на момченцата, но и за здравето на мъжете и за плодовитостта им.

Между вайковците и останалото население, празнуващо «Петльовден», има различия. Затова ще разгледаме поотделно вайковския вариант и варианта, разпространен сред останалото население, който за краткост ще наречем котленско-карнобатски, тъй като е засвидетелствуван най-ярко и повсеместно в гр. Карнобат и карнобатските села и в гр. Котел и котленските села.

⁶ На тази дата — 20 януари (от 1916 до 1968 г. — 2 февруари) източноправославната църква чествува Евтимий Велики (IV в.), един от основателите на монашеския институт в християнската църква, българския патриарх Евтимий (XIV в.). В житието на Евтимий Велики се говори за спасено от него дете-момченце на римския управител. Патриарх Евтимий е автор на молитви за здраве. Според народния календар «Евтимовден» (св. Евтим, Ихтим и т. н.) е предвестник на запролетяването. «На св. Евтим, наричат го Ихтим, от земята започва да излиза пара, започва да се стопля» (Атина Михайлова Димова, р. 1898 г., гр. Пещера, домакия, със седмоласно образование).

⁷ На 20 януари празнуват «Петльовден» също като «Бабинден» (сведения за с. Венелин (Саръдър), Варненско, от 1914 г.) Музей на Възраждането — Варна, ф. I, арх. ед. В, л. 152).

⁸ В с. Подвис, Бургаски окръг, ми разказаха следната легенда: «Една мома казала на друга: «Хайде да свикаме «меджия» (вид седянка, б. м.). Свикали меджия и почнали да работят. А тоз ден бил св. Ихтим. В къщата имало малко дете момченце. Майка му, както го гледала, заспала. То влязло в огнището, изгоряло, мас потекла, стигнала до меджията. Станали всички да видят откъде е тая мас и видели — детето изгоряло, а майката спи, щото свикали в таз къща меджия на св. Ихтим, затуй така станало» (Яна Желязкова Мисиркова, р. 1897 г., с. Подвис). Старец от с. Скала, Карнобатско, разказа друга легенда: Една жена веднъж на Ихтима не заклала петел. В средата на стаята сложила жар да се топят. Детето паднало в жарта и се изгорило. После тя все казвала: «Защото не заколих петел, затова изгоря детето» (Георги Василев Райков, р. 1900 г., с. Скала). В с. Голица, Варненско, е разпространена друга легенда, свързана със «Св. Хетим». «Св. Хетим» ходел вечер по дървотниците да гледа кръвта и където няма кръв, лошо» (Недялка Илиева Добрева, р. 1930 г.). «Св. Хетим изема децата на тая, дете не заколи петел» (Пауна Радева Иванова, р. 1857 г.).

1. КОТЛЕНСКО-КАРНОБАТСКИ ВАРИАНТ

Изпълнението на обичая тук протича в следния ред:

1. Подготовка за празника. 2. Колене на петела-курбан (място и време на коленето; лицето, което коли петела; действия с кръвта, главата и перата на петела). 3. Приготовление на обредните храни. 4. «Подаване». 5. Празнуване.

Подготовката за чествуването на «Петльовден» се състои, първо, в купуване на петел, ако не се отглежда такъв в къщи специално за тази цел.

«Една върбичанка (от с. Върбица, Шуменски окръг — б. м.), стара жена, ако нямаше петел, купуваше, колеше курбан и раздаваше, за да траят момченцата.» «Имаше случаи от комшията ще купи петел, за да заколи за този ден.» «Оставяме си от лятото петел за Петеларовден.» «Винаги отглеждаме повече петли, та да има непременно петел за този ден.»⁹ «И в Стара Загора го празнуват. Миналата година бях там за този ден — не смогват да купуват петли на пазара.»¹⁰

За «Петльовден» се извършва и предпразнично почистване на къщата. «Преди празника чистим къщата» (с. Крушево, Карнобатско). «За Ихтима чистим, перем, варосваме» (с. Вресово, Айтоско). «Хората се измиват, изкъпват се, а на самия ден обличат чисти, нови дрехи.» «Станем, ша са измием, ша са преоблечем, още мърчи, петлите честят. Заколим си петлето на прага. . .» (с. Аспарухово, Варненско). «Още заранта ша са облечем в чисти дрехи, ша подаваме за децата» (с. Аспарухово).¹¹

Коленето на петела става на двора, на «дървотника», на прага на дворната порта или около прага ѝ, но в някои селища петелът се коли на прага на самата къща¹² (с. Невестино, Карнобатско), другаде — на прага на обора. «Свекърва ми колеше на прага на сълмата» (на обора — б. м.) (с. Деветак, Карнобатско) или дори «в стаята, гдето са децата, над съдинка — там да изтича кръвта» (с. Пещерско, Айтоско). В гр. Карнобат и в повечето карнобатски села петелът се коли на прага на дворната порта или около прага ѝ, но вътре в двора. «Сутринта се коли петле за момченца — на пътната врата на прага, отвътре» (с. Сърнево, Карнобатско, и др.).¹³ В гр. Котел и в котленските села петелът се коли на прага на дворната порта или около прага ѝ, но вън от двора (обр. 1): «Петелът се коли на прага и се намазва прагът с кръв» (Котел). «Колят срещу деня пред портата петел като жертва» (Котел). «Вечерта го колят на пътя пред портата» (Котел). «Мъжът в къщи коли петела, вечер вън от двора на самия

⁹ Информатори: Яна Недю Ангелова, р. 1902 г., с. Г. Смолница, Толбухински окръг; Георги Василев Райков, р. 1900 г., с. Скала; Сева Неделчева Петрова, р. 1912 г., с. Вресово, Айтоско; Величка Стоянова Василева, р. 1900 г., с. Сунгурларе, Карнобатско.

¹⁰ Информатори: Иван Гроздев Божилов, р. 1920 г., с. Чубра, Карнобатско. В Ст. Загора този обичай не е известен. Тачат го в старозагорските села Преславен, Винарско и др. преселници от Източна Тракия (Узункюпрійско).

¹¹ Информатори: Стояна Хр. Гьоргьова, р. 1912 г., с. Крушево; Сева Неделчева Петрова, р. 1912 г., с. Вресово; Петка Неделчева, р. 1910 г., с. Аспарухово; Рада Тодорова Делева, р. 1902 г., с. Аспарухово.

¹² И прагът, и дървотникът се смятат за места, притежаващи магическа сила и свойства (вж. Д. Маринов, СбНУ, XXVIII, стр. 117, 119).

¹³ Информатори: Велика Желева Тодорова, р. 1894 г., с. Невестино; Яна Стеф. Кожухарова, р. 1917 г., с. Деветак; Дора Апостолова Пулева, р. 1901 г., с. Пещерско; Недка Милева Колева, р. 1898 г., с. Сърнево.

праг, за да се окървави портата, с цел да бъдат малките деца крепки, здрави» (с. Ичера, Котленско). «Колели ги на вратниците. Сега навън излизаме и пръскаме с кръвта плета и снега...» (с. Касапкьой, Кюстенджанско, котленски преселници в с. Соколово, Балчишко).¹⁴

Обр. 1. С. Градец — момче коли петела
Fig. 1. Village de Gradetz — garçon tuant le coq

Петелът-курбан се коли или вечер, или сутрин много рано. В някои селища петелът се коли само вечер, по-точно, привечер към 16,30—17 часа. Вечер се коли в гр. Котел, в котленските села, в някои карнобатски села, в гр. Стралджа, Ямболско, и др.¹⁵ Сутрин колят петела в гр. Карнобат, в повечето карнобатски села на юг, както и в другите села в Бургаски и Ямболски окръг, в които се празнува «Петеларовден». Сутрин се коли петелът и в някои варненски и шуменски села и градове — в гр. Дългопол, с. Аспарухово, Варненско, и др., в гр. Преслав, в с. Ивански, Шуменско, и др. «На Петеларовден сутрин рано в двора се коли петелът» (гр. Карнобат). «За Петеларовден, викат му и Черньовден, св. Черна, се колят черни петленца за здравето на момченцата, сутринта рано» (с. Деветак, Карнобатско). «На Петеларовден, викат му и Ихтиман, се коли петел за мъжките деца на самия ден» (с. Кр. Градище, Карнобатско). «На Петеларовден са-

балам ша уловим петело, ша го заколим на вратнико» (преселници от с. Касапкьой, Кюстенджанско, в с. Соколово, Балчишко).¹⁶ В някои котленски и карнобатски села, където петелът се коли на самия «Петльовден», ако този ден е сряда или петък (постен ден), петелът се заколва вечерта и тогава се и «подава». «Заколим си петле. Ако е в сряда или в петък Петеларовден, ще го заколим вечерта и тогава ще раздадем, не на самия ден, че е постен» (с. Огнен, Карнобатско). «Сутрин на

¹⁴ Информатори: Мария Батулева, р. 1889 г., гр. Котел, бивша учителка; Славка Цончева Шиварова, р. 1879 г., гр. Котел, бивша учителка; Ана Йорданова Николова, р. 1880 г., гр. Котел, домакиня; Иван Димов Танев, р. 1942 г., с. Ичера, Котленско, учител (професиите ще бъдат отбелязвани само когато информаторът не е земеделец, а образованието — когато е по-високо от първоначално).

¹⁵ «Петларовден» се тачи много в т. нар. връжовски села (от връжовци — население с особен вид носия): Деветинци, Стралджа (сега град), Венец, Терзийско, Г. Александрово, Пъдарево, Траполково, Седларово, Драгоданово и други, разположени в Сливенски, Ямболски и Бургаски окръг.

¹⁶ Информатори: Деню Желев Ченешев, р. 1906 г., гр. Карнобат; Тина Марчева Стоева, р. 1929 г., с. Деветак; Станчо Бинев Ганев, р. 1927 г., с. Крумово градище; Станка Маринова Попова, р. 1908 г., с. Касапкьой.

деня млад мъж го коли, ама ако е в сряда или в петък Петльовден, един ден напред го колим» (с. Соколово, Балчишко, преселници — котленци от с. Касапкьой, Кюстенджанско).¹⁷

В различните селища петелът се коли от различни лица. Най-често от самите момченца, за здравето на които се коли курбанът. «Майка ми (р. 1867 г. в гр. Котел и преселена в с. Ябълково, Толбухинско — б. м.) колеше петела в градината на чисто и даваше на братчетата ми, като бяха малки, да пипнат ножа поне, че за тяхно здраве се коли този петел. Като станаха по-големи момчета, по-голямото колеше петела.» «Сутрин рано петелът се коли на портата, та да се опръска с кръв. Или майката, или свекървата го коли, но малкото дете, за което се коли петелът, и то трябва да фане ножа» (котленски преселници от с. Касапкьой, Кюстенджанско).

Момче коли петела и в гр. Карнобат, и в повечето от карнобатските села, и в гр. Котел, и в котленските села: «Ша заколят петела вечерта. Мъжко го коли. Момче. Женско не го коли» (с. Чубра). «В мойто село Скала много го празнуваха. Вечер разкрещели се петли — есички колят. Цялото село. И аз на цялата махала колах. По-големите момчета овце пасат, няма ги и всяка жена ме вика да им заколя петела.» «За Петеларовден и в Чубра, и в Котел жена не коли, момче коли петела. Цяпат го с кръв и му викат Петелар» (с. Чубра, Карнобатско). «В 3—4 часа срещу Евтимия момче-ергенче коли петела» (с. Градец, Котленско). «Момченце коли петела» (с. Ново Село, Котленско). Момчета колят петела и в с. Жребино, б. Елховска околия, Ямболски окръг (едно от селата, в които не знаят названието «Петльовден» — б. м.). «За Евтимия момче коли петела.»

В някои селища млади мъже, а някъде и бащите колят петела: «Млад мъж коли петела» (с. Касапкьой, Кюстенджанско). «Бащата коли петела» (с. Прилеп, Карнобатско). «На самия ден петелът се коли за мъжките деца. Бащата го коли» (с. Кр. Градище, Карнобатско). «За Петлешковден сутринта рано, в тъмно, на дървотника се коли петелът. Коли го бащата на момченцето, докато стане 12—13-годишно» (с. Присад, Бургаско).¹⁸ Другаде бабата на момчето коли петела. «За Петеларовден старата коли петела и забива с пирон главата на портата» (с. Деветак, Карнобатско). «Дъртата коли петела. Готвят го с булгур и раздават на съседите» (гр. Стралджа). «Майка ми колеше петела на средата на прага — на пътния вратник. Главата забие на колче на вратника с гагата навън» (гр. Стралджа). В с. Аспарухово, Варненско, според едни информатори бабата коли петела, но според повечето — майката. «Младите булки колят петела за здравето на дечата на Петловден.»¹⁹

¹⁷ Информатори: Недялка Желева Димитрова, р. 1922 г., с. Огнен; Кина Драганова Янкова, р. 1901 г., с. Касапкьой.

¹⁸ Информатори: Анка Стеф. Иванова, домакиня, р. 1902 г., с. Ябълково, Толбухинско. Родителите ѝ са котленци, преселени в края на XIX в. Майка ѝ е р. 1867 г. в гр. Котел; Вѝла Петкова Куцарова, р. 1915 г., с. Касапкьой; Мария Стеф. Колекова, р. 1884 г., с. Чубра; Георги Вас. Райков, р. 1900 г., с. Скала; Стефка Димова Колекова, р. 1909 г., с. Чубра; Маламка Костова Кокоркова, р. 1920 г., с. Градец; Марийка Петрова Вичева, р. 1915 г., с. Ново село; Мария Куманова Василева, р. 1915 г., с. Жребино; Мина Драганова Янкова, р. 1901 г., с. Касапкьой; Петра Железова Димитрова, р. 1914 г., с. Прилеп; Станчо Бинев Ганчев, р. 1927 г., с. Кр. Градище; Кръстю Баталов Стоянов, р. 1915 г., с. Присад.

¹⁹ Информатори: Тина Марчева Стоева, р. 1929 г., с. Деветак; Йорданка Янкова Солакова — чиновничка, р. 1933 г., гр. Стралджа; Цонка Стоянова, р. 1907 г., гр. Стралджа; Петка Неделчева, р. 1910 г., с. Аспарухово.

С кръвта на заклания петел обикновено цапат лицето на петеларя и въобще на момченцата, «накървявяват» прага на дворната порта, къщния праг, вратата на «мазията», вратата на къщата и пр. Както коленето на жертвения петел, така и накървявяването «обясняват» с легенди.²⁰ «С кръвта на петела цапат челата на момченцата до 12—13-годишна възраст за здраве» (с. Присад, Бургаско). «Цапат го петеларя с кръвта на петела, а той си слага перата на шапката» (с. Чубра, Карнобатско). «С кръвта правят дамгички на момченцето на челото» (с. Касапкьой, Кюстенджанско). «Петелът се коли на прага и прагът се намазва с кръв.» «С кръвта на петела накървявахме снега» (гр. Каварна). Някъде «накървявяването» се е извършвало с главата на петела. «Майка ми (р. около 1870 г. в с. Аспарухово, Варненско — б. м.) с главата на петела на вратата на мазията кървав кръст правеше.» «Прагът на къщата се накървявяше с шийката на главичката» (с. Невестино, Карнобатско). «И помня, докато главата на петела е в ръката му, момченцето пише кървав кръст на вратата» (с. Градец, Котленско).²¹

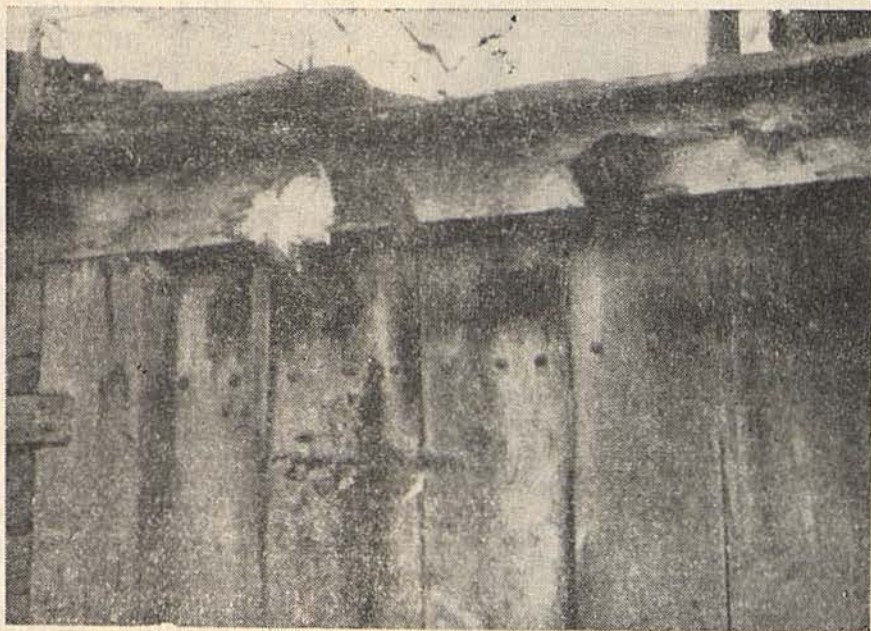
Главата на петела-курбан се закачва на портата в повечето карнобатски и котленски села, а също и в някои ямболски села²² (обр. 2). «За

²⁰ Информаторите, като говорят за обичая «Петльовден» и най-вече като описват жертвеното колене на петела и т. нар. «накървявяване», веднага преминават към «обяснения» за произхода на обичая, на коленето и «накървявяването». Първите им думи винаги са: «За здравето на децата, на момченцата», а след това, с редки изключения, се впускат в по-нататъшни «обяснения», в основата на които стои евангелската легенда за избиването на младенците от цар Ирод. Само някои информатори от гр. Котел, запознати с литературните източници, я разказват по-подробно, но вплитат в разказа си и коленето на петела (Мария Батулева, бивша учителка, Славка Цончева Шиварова, домакиня, и др.). В друга версия на същата легенда «Ирод» е заменен с «еничарите». Много често двете версии се сливат в една, а освен това вместо «Ирод» се казва «евреите», вместо «еничарите» — турците и легендата приема следния вид: «Евреите и турците колели мъжките деца» или безличното: «Колели някога мъжките деца. Една баба (някъде — св. Богородица) скрила детето и на прага заколила петел и с кръвта му опръскала всичко наоколо. Като минали войниците (евреите, еничарите, турците, тези, дето колели момченцата) и видели кръвта, помислили, че детето е вече заколено и отминали. Затова от благодарност, че петелът е спасил момченцето някога, и сега се коли петел.» Някои информатори твърдят: «В книгите го имало описано това, дето колели петли, за да спасят момченцата» — Велика Гьоргова Василева, р. 1909 г., с. Чубра и др. Само от две информаторки — Елена Димова Бакърджијева, домакиня, със седмокласно образование, р. 1881 г., гр. Балчик, и Ганка Велчева Душкова, р. 1911 г., с. Пъдарево, Сливенско — ми бе разказана легендата от библейската книга «Изход» за извеждането на евреите от Египет. И тук петлите заместваха агнетата, за които се говори в библията. И пак само от две информаторки от с. Деветак, Карнобатско — Къна Ив. Лазарова, р. 1914 г., и Стана Колева Недялкова, р. 1903 г., — ми бе казано, че «петел се коли, та болестта да отива на петела» (Къна Лазарова), и «на вратника го колим, че като иде ла болестта, че като видела, че има заклано на вратника, се връщала» (Стана Колева, която цитира свекърва си Станка Колева Недялкова, р. 1876 г.). Във всички гореизложени «обяснения» и легенди е залегнала вярата в апотропейната сила на кръвта, особено на жертвената кръв, и същевременно се вижда стремението да се обясни, да се изтълкува, да се обоснове по-скоро принасянето на жертвата.

²¹ Информатори: Кръстю Батилов Стоянов, р. 1916 г., с. Присад; Никола Банов, р. 1905 г., с. Чубра; Кина Кулева Чобанова, р. 1887 г., с. Касапкьой; Николка Дим. Арнаудова, р. 1920 г., домакиня, седмокласно образование, гр. Каварна; Х. Златарева, домакиня, р. 1900 г., гр. Каварна; Каля Добрева Лефтерова, р. 1894 г., с. Аспарухово; Величка Желева Тодорова, р. 1894 г., с. Невестино; Тонка Василева Тонева, р. 1888 г., с. Градец.

²² Петли за здравето на момченцата се колят на Васильовден (Сурваки) срещу деня или на самия ден и главите им се закачват на портите и в следните селища, за които съм събрала сведения: гр. Преслав, с. Златар, Шуменско; с. Крамолин, Агато-

момченцата колят петли и цяло лято пазят главите на портите» (с. Славянци, Карнобатско). «На Петеларовден заколим си петле и сложим главата на протката срещу изгряло слънце» (на изток — б. м.) (с. Огнен, Карнобатско). «На св. Черна колим черни петленца за момченца, за момиченца — ерченце. Забучваме главата на петела на един кол на плета» (с. Деветак, Карнобатско). «От малка помня на Ихтима на всяка врата

Обр. 2. С. Градец — порта с кървав кръст и глава от жертвен петел

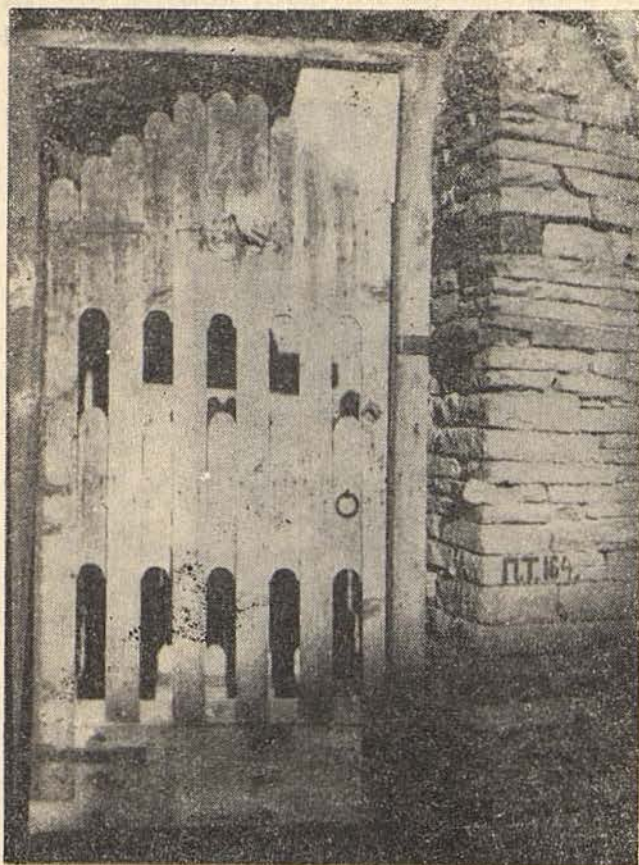
Fig. 2. Village de Gradetz — croix sanglante sur la porte et tête du coq sacrifié

в Катунисце забучена петлова глава.» «Веднъж мъжът ми и братовчед му пийнали на Петеларовден и събрали от портите 100 глави петеларски и ме караха да им ги готвя» (с. Деветинци, Карнобатско).

Някъде главата се закачва на портата заедно с околвратните пера: «Главата се закачва на пътната врата с кошака» (кожата с околвратните пера — б. м.) (с. Барган, Карнобатско). «За първо момче първи петел като заколиш, слагаш главата му на прочката с перата около врата и с клюна. На другите петли само главата на портата слагаш» (с. Градец, Котленско). Пак в с. Градец, а и другаде някои слагат на портите само кожата с околвратните пера (обр. 3). «И ако на главата има кожичка,

во, Ловни дол, Градище, Душево, Дамяново, Столът, б. Севлиевска околия, Габровски окръг, според информаторите Кунка Жекова, р. 1906 г., гр. Преслав; Деспина Костова Радева, р. 1907 г., дала сведения за това, което е правила свекърва й Йорданка Рачева, р. 1875 г., с. Златар; Гина Хр. Балабанова, р. 1913 г., с. Крамолин; Вела Бинева Първанова, р. 1921 г., с. Агатово; Пена Ив. Цанкова, р. с. Ловни дол; Станка Недялкова, р. 1906 г., с. Градище; Величка Хр. Ненова, р. с. Дамяново, дала сведения и за селата Душево и Столът. В други селища също се колят петли на Васильовден за здравето на момченцата, без да се закачват главите им на портите: в с. Ветрино, Варненско (преселници от ямболското село Каяджик), с. Павел, с. Ореш, В. Търновски окръг, и др., според събрани от мен сведения от информаторите: Вишка Дилева Баюва, р. 1911 г., и Калина Калчева Михалева, р. 1900 г., с. Ветрино; Елена Петкова Георгиева, с. Павел; Екатерина Павлова Синилкова, чиновничка, р. 1929 г., с. Ореш.

ша я отреже и ша я залепи на вратата. И перца трябва да има на кожичката» (с. Градец). «Кожата от врата с перушината на къщната врата се закачва» (с. Вресово, Айтоско). В с. Чубра, Карнобатско, и досега петеларят закичва шапката си с перата от опашката на петела-курбан. Останалата перушина обикновено се хвърля. Само някъде я «заравят на чисто» (с. Пещерско, Айтоско, и др.). Другаде само са чували, че с перушината се бае за страх. «Чували сме от стари хора, че с перушината баели за страх» (с. Прилеп, Карнобатско) и т. н.²³

Обр. 3. С. Градец — порта със закачени на нея околвратни пера от жертвения петел
Fig. 3. Village de Gradetz — porte ornée des plumes du cou du coq sacrifié

Обредната храна на «Петльовден» се приготвя много рано сутринта, тъй като «подаването» се извършва около 8 часа, най-късно до 9 часа. Петелът, приготвен по различен начин в различните места, представлява една от основните обредни храни. В Котел го сваряват цял с ориз. «Само обваряват петела с ориз.» «Сутринта се сварява петелът с ориз» и т. н. В с. Аспарухово, Варненско, «цял варят петела». «Цял варим петела и отделяме за раздаване. Другото го запържим с лук на каша.» В с. Касапкьой, Кюстенджанско, котленските преселници варят петела цял и го запичат. В карнобатските и котленските села обикновено го

режат на парчета, но «не го делят, цял го готвят», т. е. нито парче месо не отделят от петела-курбан. Готвят го на яхния с лук (с. Чубра, Карнобатско, с. Градец, Котленско, и др.), с каша (с. Искра, с. Барган и др., Карнобатско, с. Присад, Бургаско, и др.), с булгур (с. Падарево, Сливенско, и др.). Готви се с олио, защото «с мас курбан не се готви», «готвено с мас не се подава» (с. Чубра, с. Деветак, с. Черница, Карнобатско, с. Градец, Котленско, и др.).²⁴

²³ Информатори: Ганка Стоянова, с. Славянци; Недялка Желева Димитрова, р. 1922 г., с. Огнен; Гина Атанасова Петкова, р. 1892 г., с. Деветак; Веселина Тод. Цонева, възпитателка, р. 1951 г., с. Катунце; Неда Георгиева Дучева, р. 1914 г., с. Деветинци; Пеню Русев Калчев, чиновник, р. 1925 г., гр. Карнобат, но дава сведения за с. Барган; Маламка Костова Кокоркова, р. 1919 г., с. Градец; Тонка Василева Тонева, р. 1888 г., с. Градец; Руси Петров Трусчиев, р. 1899 г., с. Вресово; Добра Апостолова Пулева, р. 1901 г., с. Пещерско; Петра Желязкова Димитрова, р. 1914 г., с. Прилеп.

²⁴ Информатори: Мария Батулева, р. 1889 г., гр. Котел; Славка Цончева Шиварова, р. 1879 г., гр. Котел; Каля Добрева Лефтерова, р. 1894 г., с. Аспарухово; Руса Тод. Делева, р. 1901 г., с. Аспарухово; Веса С. Георгиева, р. 1900 г., с. Касап-

Другата задължителна обредна храна е прясната пита, която се меси също рано сутринта и някои я «просфорясват» (украсяват я с «просфорник» — двустранен хлебен печат от дърво или глина; на голямата му страна са изобразени религиозни сцени, а на по-малката — религиозни инициали). Просфорясват питата в с. Деветак, в гр. Карнобат, в гр. Котел и др. В с. Аспарухово, Варненско, в гр. Котел и другаде някои жени месят не една прясна пита, а по няколко «просфорки» — малки питки, украсени с «просфорник». «Сваряват го с ориз петела и подават на комшиите парче месо от петела, лъжица ориз и просфорка» (Котел).²⁵ Другаде месят питата с квас: с. Чубра, Карнобатско, с. Вресово, Айтоско, с. Соколово, Балчишко (преселници от с. Касапкьой), и др. В с. Чубра въпреки това я наричат «пресенчана» (прясна), а във Вресово — «развита». В някои селища за момиченцата приготвяват специална обредна храна. В гр. Котел и сред котленските преселници в Толбухински окръг пържат тиганички и ги подават за здравето на момиченцата. «Петел подава, която има момче, а която има момиче, тя подава тестени работи — тиганици» (Котел). «Парче питка, малко ориз и парче от петела на чинийка подаваше на комшиите за здравето на момченцата, а за здравето на момиченцата — тиганички» (Котел).²⁶ В с. Черница, Карнобатско, върху «подавката» (парчето питка и «копанчето» или крилцето от петела) слагат тиганичка (лаланга, местно название) за момченцето, а за момиченцата нищо не приготвяват и не «подават». ²⁷ В някои карнобатски села (Деветак, Сърнево и др.), а и другаде (напр. в с. Касапкьой, Кюстенджанско) за момиченцата колят ярка и я готвят с булгур (с. Касапкьой) или от петела за момиченцето подават крилцето, а за момиченцето — копанчето — «голямото братче», както го наричат в с. Чубра и другаде. «За момченца колим черни петленца, а за момиченца — ярче» (с. Деветак). «За децата за здраве колим петел и подаваме за момченцето — копанче, за момиченцето — крилото, крилцето» (с. Соколово, Балчишко, преселници от с. Касапкьой). «На «Петловден» — Ихтима — сутрин преди слънце, който има деца, коли петел за здравето на децата. Месим питка и раздаваме на комшиите — парче питка и копанче за момченце, парче питка и крилце за момиченце» (с. Кълново, Шуменско) и др.²⁸

«Подаването» е заключителен и най-съществен момент в комплекса от обреди, изпълнявани около празнуването на «Петловден», и строго се съблюдава: «Помня сняг до колене, а майка ми отива до комшиите да подава» (с. Риш, Шуменско). «Една булка от Скала отишла да подава на горната махала за «Петеларовден». Имало страшна виелица и я затрупала. Намерили я след няколко деня умряла.»²⁹ «Подаването» протича в определен ред и с малки различия при отделни изпълнители на оби-

кьой; Веселина Вас. Димитрова, р. 1930 г., с. Градец; Велика Стоилова Василева, р. 1900 г., с. Сунгурларе — живее в с. Чубра.

²⁵ Информатори: Ана Йорданова Гущерова, р. 1880 г., гр. Котел. С голямата страна на просфорника се украсяват обредните хлябове за мъртвите (при смърт, задушница, помени), а с малката му страна се украсяват обредните хлябове при други случаи.

²⁶ Информатори: Славка Цончева Шиварова, р. 1879 г., гр. Котел; Мария Батулева, р. 1889 г., гр. Котел.

²⁷ Информатор Бяла Денева Русева, р. 1919 г., с. Черница.

²⁸ Информатори: Гина Ат. Петкова, р. 1892 г., с. Деветак; Станка Маринова Попова, р. 1908 г., с. Касапкьой; Мара Карова, р. 1915 г., с. Кълново.

²⁹ Информатори: Добрена Желева Неделчева, р. 1910 г., с. Риш; Георги Вас. Райков, р. 1900 г., с. Скала.

чая в едно или в различни селища. На софрата или на масата се нареждат обредните храни. Върху питата, а някъде и върху питата и на тенджерата с яденето се слага свещ, пали се и с тамян се прекадяват питата и тенджерата със сварения петел. След това питата се нарязва (с. Чубра и др.), разчупва се (с. Аспарухово, Варненско и др.) на толкова парчета,

Обр. 4. С. Градец — изваждане на «копани» от жертвения петел за «подавки»

Fig. 4. Village de Gradetz — choix des morceaux du coq sacrifié, qui seront distribués aux voisins

на колкото къщи ще се «подава», а другаде от нея се отделят толкова парчета, на колкото къщи ще се «подава». От сварения цял петел се «отчесват» големите и малките копани, а от сготвения на яхния се изваждат (обр. 4), за да бъдат «подадени». Върху всяко парче питка се слага «късенце» от петела и тези «подавки», поставени в чинийки или на книжни салфетки, се подреждат върху тепсийка, понякога покрита с покривка. Раздават майките на момчетата, но някъде (напр. в с. Деветинци майките възлагат «подаването» на момичетата. Ако майката отсъства, което сега често се случва, тъй като младите жени рано отиват на работа, «подава» бабата (обр. 5). «Подават» на тек къщи: 3, 5, 7, но някъде и на чифт (според сведения от с. Пъдарево, Сливенско, с. Върбица, Шуменско, и др.). В гр. Котел «подават» с думите «Заповядайте за света Евтимия», а тези, които вземат подареното, казват: «Да ви е напред света Евтимия и догодина живо и здраво.» В с. Аспарухово, Варненско, подават парче прясна питка (някои — просфорка), отгоре с копанче от петела и босилек: «Питката я чупя на парчета — колкото искам да подам. Чесна копанче и на туй парче копанче, на другото копанче и ги турям в тепсийка. На питката на сяко парче гудя босилче и подам на комшийките.» «Още заранта рано ша са облечем в чисти дрехи, ша подаваме за дечата. Ша си заколим на дървотника петела, ша стоплим вода, ша месим питка. Цял сварим петела. Отделим за раздаване, другото го запържим с лук

на каша и като се върнем, ша ядем. До 8 часа ша подадем на 3 къщи — парче питка и копанче.»³⁰

В с. Чубра, Карнобатско, наблюдавах изпълнението на обичая на 1 и 2 февруари 1971 г. в дома на Велика Стоянова Василева, р. 1900 г. в с. Сунгурларе, Карнобатско. Баба Велика изнесе от курника червен породист петел и го отнесе до пътната врата. Внукът ѝ, Стоянчо Петков

Обр. 5. С. Градец — «подаване»

Fig. 5. Village de Gradetz — distribution aux voisins

Стоянов, 13-годишен, ученик в VII клас в с. Славянци, току-що се беше върнал от училище (към 17,30 часа). Баба Велика му подаде бравичка и момчето заколи петела до самия праг на пътната врата, но вътре в двора. Бабата взе главата на петела и с кръвта, която изтичаше от шийката, мазна челото на «петеларя» и заби главата на колче на портата. После отскубна големите пера от опашката на петела и ги закичи отпред на шапката на петеларя (някога това е правел самият петелар). Каза, че майка ѝ някога с кръвта правела кръстче на дворната порта, но тя самата не направи. Перушината зарови в торището. Заклания петел попари с вряла вода, оскуба го, опърли го на пламък, нарязва го на парчета и го остави на студено. На 2 февруари, «Петеларовден», рано сутринта, преди 6 часа, баба Велика отся брашно в чугунена тавичка, в чугунена купичка наля хладка вода и в нея разми мая за хляб. С тази мая замеси тесто за питка и го остави «да повтаса» (майка ѝ месела питката с квас). След това се зае с яхнията, която приготви от месото на петела-курбан с лук.³¹

³⁰ Информатори: Каля Добрева Лефтерова, р. 1895 г., с. Аспарухово; Рада Тод. Делева, р. 1910 г., с. Аспарухово.

³¹ Яхнията с месото на петела-курбан беше приготвена по следния начин: Бабата нарязва на едро две глави лук, изпържи ги в олио, не в мас, «защото е курбан», сложи сол и като се запържи лукът, сложи нарязания на парчета петел с думите: «нищо не се дели, когато се готви за курбан — цялото се готви» (всичкото — б. м.). Сложи червен пипер и две препълнени лъжици брашно, позапържи го и наля гореща вода да покрие месото. Когато завря, го премести на тих огън и му сложи черен пипер на зърна (в 7 часа), а накрая (в 8 часа) прибави чубрица.

Докато яхнията вреше, питата «втаса» и бабата я «разплеска» на «кръжленцето» (кръгла дъска за хляб с дръжка) и я украси с вилица на кръстчетата. «Имам просфорник, ама се просфоросва за умрели» — отговори тя на въпроса ми защо не я «просфоросва». От «кръга» постави питата в тавичка и с нея — във фурната на готварската печка (от 7 до 7½ часа). Опечената пита зави с «месалче» (кърпа), за да «иде на нивата» (за около 15 мин.). Около 8 часа на масата бяха поставени опечената пита и тенджерата с яхнията от петела-курбан. Бабата забучи на питата свещ и я запали. Прекади храната с тамян, сложен в кадилница. След това разреза питката и отдели пет парчета, за да раздаде на пет комшийски къщи. Върху всяко парче постави «късенце» от петела. В това време дойде сестра ѝ Хина Христова Христова да «подаде». Снахата на баба Хина била извън селото, затова бабата «подаваше». Снахата на баба Велика, Генка Петкова Стоянова, 38-годишна, постави всяка «подавка» на книжна салфетка и ги нареди в чугунена тепсийка, покрита с бродирана покривчица.

«Подаде» на пет комшийски къщи, като първата къща, която посети, беше на изток от тяхната (така трябвало да бъде). Свещта върху парчето питка гореше. Жената подаваше с думите: «За здравето на Величко (31½-годишното ѝ момченце). За здравето на Стоянчо» (13-годишния петелар). Отвърщаха ѝ «Да са живи и здрави», поемайки питката с късчето петел. По пътя се срещаха и разминаваха много жени, които «подаваха». Около 9 часа бяха обиколени и петте къщи и «подаването» завърши. Сега седнахме край масата всички в къщи да хапнем от питката и петела. Как празнуваха тук този ден, не можах да наблюдавам, тъй като в 10 часа заминах от селото.

Празнуването на «Петльовден» се изразява главно в това, че не се работи. Но докато в повечето селища това се спазва много строго, някъде дори се разказват легенди на тази тема (като напр. в с. Подвис), в други селища не се извършват само някои работи — не перат, не мажат и пр., — а някъде твърдят, че се работи, защото не бил голям празник (в с. Соколово, Балчишко, преселници от с. Касапкьой, Кюстенджанско — с «о» наречие). В някои селища се събират съседки да се повеселят «при някоя стара баба», но не при «бабата»-акушерка (в с. Аспарухово, Варненско, в с. Деветинци, Карнобатско, и др.). В гр. Котел някои канят гости на обяд, а по-късно (вечер) се събират «на петел». В гр. Търговище сутринта стивали на църква с децата и бил отслужван «параклис» (вид служба за здраве).³² В някои варненски гагаузки села жителите се събират вечер да изядат петела и да се повеселят и наричат вечерта «хорос геджеси» (петльова вечер). В други села — с. Ген. Кантарджиево, с. Кичево — жените се събират през деня и се веселят.³³ Трябва да се отбележи, че в с. Ген. Кантарджиево още през XIX век е имало вайковци, от които гагаузите ще са възприели «Петльовден»,³⁴ защото в гагаузките села от вътрешността на окръга — Добротич, Михалич и др. — за този празник не са и чували.

³² По сведения на свещ. Мирон Райчев, Варна, който през 1930—1931 г. е бил свещеник в гр. Търговище.

³³ Информатори: Трънаки Костадинов Трънакиев, р. 1910 г., с. Виница; Зафира Тод. Събева, р. 1892 г., с. Кичево — знае обичая «Петльовден» от майка си, която ставала сутрин рано да коли петела на дръвника. Синът ѝ разказва с подробности легендата за Ирод, но във вариант с петли.

³⁴ За вайковците в с. Ген. Кантарджиево вж. М и л е т и ч, пос. съч., стр. 150.

2. ВАЙКОВСКИ ВАРИАНТ

Ще бъде описано преди всичко изпълнението на обичая в селата Голица и Козичино, тъй като всички останали вайковски села са заселени от жителите на тези две стари села.

Изпълнението на обичая става по следния ред:

1. Подготовка за «Петльовден». 2. Колене на петела-курбан (лицето, което коли петела; място и време на коленето; народни обяснения и легенди за коленето и «накървявяването»; действия с кръвта, главата и перата на петела). 3. Приготовление на обредните храни, подреждането им и «подаване» в с. Голица. 4. Облекло и украса на жените за «Петльовден». 5. Подготовка у бабата (приготвянията на бабата преди пристигането на гостите и обредите преди угощението; угощение и веселие). 6. Петльовденският обичай в наши дни — изпълнението му в с. Голица, в с. Козичино и в други вайковски села. 7. «Петльовден» и «Бабинден».

Подготовката за «Петльовден» започва с отглеждането на петел още от лятото или от есента: «Всяка булка, на която бабата е бабувала момче, отива на «Петловден» при нея със заклан петел, отглеждан още от есента за този ден» (с. Господиново, Варненско). «Вечерта колят петела на дървотника. Пъстър петел, от лятото хранен за «Петловден» (с. Голица). «Един петел си оставяме за баща и един си държим за «Петловден» още от есента» (с. Козичино, Бургаско).³⁵

Денят преди «Петльовден» е изпълнен с много работа. Жените белосват стените, мажат или мият пода. Къщата се почиства като за празник. Жените се къпят, приготвят премените и украсата си за другия ден. От «пода» (дрешника) изваждат старинната носия, празничните забрадки и «подпъхналчетата», останали от майки и баби; пукат «патлаци» (пуканки) и заедно с малки червени чушки нижат върви и «момини».³⁶

Всяка жена приготвя от усукани кълчища и пчелен восък свещ, с която отива при «бабата». «На «Бабинден», която има восък, прави свещ, който няма, не прави. На «Петловден» — има-нема (восък), свещ трябва да има. Правят фитил от усукани кълчища, восъкът сложат на едно ножче и го напичат на жарта. Свойт си восък — от своите си пчели» (с. Голица). «Предният ден напечеш восъка и усучеш кълчища, лепиш восъка и върдуляш (търкаляш, заобляш — б. м.) и свещта стане» (с. Голица).³⁷ Всяка жена приготвя и къделка вълна, която да «запъхне» на главата на бабата, като отиде у дома ѝ на другия ден. «Петловден» кат' «Бабинден», ама са коли петел и на бабата са носи къдел'ка» (с. Козичино). «Кичат бабата като на «Бабинден» с патлаци и люти чушки, ама на гла-

³⁵ Информатори: Димитър Митев Димов, р. с. Господиново, сведенията за «Петльовден» са от майка му, р. 1881 г., с. Господиново; Пауна Радева Иванова, р. 1897 г., с. Голица; Рада Бор. Найденова, р. 1909 г., с. Козичино.

³⁶ «Подпъхналче» се нарича къдраво перо от опашката на паток (юрдек), обнизано с маниста и обвито с «камилско», фабрична вълнена прежда в ярки цветове. «Подпъхналчетата» са служили някога, а и сега за празнична украса на главите на жените. «Момина» се нарича кръгче от нанизани на конец пуканки, с червена малка чушка в средата, закрепено на босилково клонче. Служи за украса на главите на жените на «Бабинден» и «Петльовден».

³⁷ Информатори: Йова Радева, р. 1912 г., с. Голица; Атанаска Станчева Костинова, р. 1915 г., с. Голица.

вата ѝ тоз ден затъчат къдел'ки и кат' са сберат 3—4, гънат ги (прибират ги — б. м.) и хайде други» (с. Голица)³⁸ и др.

В с. Козичино на «Петловден» рано сутринта правят петловденско знаме, «байряк», както го наричат, само с цветя, с чемшир и «колунни» (големите извити пера от опашката на петела-курбан), завързани с червен конец. «Жените на «Бабинден» и на «Петловден» си правят байряк. Байряка кичат с цветя, с колунни, с червен конец.» «На «Петловден» байрякът не е като на сватбата. На сватбата байрякът е с кърпа, с две дори. Момата ги тъче. . . На «Петловден» на байряка закичват само цветя, колунни и червен конец. И на «Лазар», и на «Бабинден» нема кърпи.»³⁹

Петелът-курбан се коли от майката, която има момче, «Коят' нема момче, не си коли петела. Носи го, дет' има момчета, там да ѝ го заколят, От тѣй е било, не знам. Стари не го колят. Баба караше майка да го коли — млад'те. Аз тѣй запомнюв» (с. Голица).⁴⁰ В с. Козичино петелът се коли сутрин. «За децата колят курбан — петли на св. Ихтим.» «Сутрин се коли петела.» «Сутрин рано го колят на двора, напрѣсват с кръв наоколо като курбан, за децата.» «Млади жени дет' правят «Бабинден», тий правят «Петловден». . . Сутрин колят петела на двора.»⁴¹ В с. Голица петелът се коли вечер. «Майка вечер го коли на дървотника.» «Петел вечер се коли на дървотника.» «Майка го коли вечера на дървотника.»⁴² Много информатори от двете села предават разкази на стари хора, според които някога петелът се е колел на прага. «Едно време на къщния праг се е колел петела. Св. Ихтим, кат' види кръвта, се връща, не влиза в къщи.» «От тейко съм чувала, той знае от баба си, баба Койка, от сто години нагоре живяла, че на прага са го колели.» В някои вайковски села и сега колят петела на прага, на вратника: «Колех си петленце на двора, на вратника» (с. Добридол, Варненско). «Вечер се коли петела — на прага на вратичката срещу слънцето» (на изток — б. м.) (с. Солник, Варненско). «За «Петловден» петелът на прага се коли, за децата, за момченцата курбан, защото едно време турците и евреите са колели децата» (с. Солник, Варненско).⁴³

Кръвта на закляния петел и тук трябва да опръска всички наоколо, за да предпази от беда. Ето и обосновката: «Сутрин рано колят на двора и опръсват наоколо — като курбан за децата» (с. Козичино). «Едно време колели деца. Казали: «Колете петли. Кат видят кръв, ще бягат. Туй съм чула от мойта баба, туй казвам» (с. Козичино). «Преди векове

³⁸ Информатори: Рада Бор. Найденова, р. 1909 г., с. Козичино; Зюмбюля Манджова Йоргакева, р. 1893 г., с. Голица.

³⁹ Информатори: Рада Стоянова Жельова, р. 1885 г., с. Козичино; Рада Борисова Найденова, р. 1909 г., с. Козичино. Макар че разликата във възрастта на двете информаторки е 23 години, сведенията им за «байряка» напълно съвпадат. Затова буди съмнение сведението на Стойка Демирева Великова, р. 1883 г., с. Козичино: «На петловденското знаме се забучва петлова глава (от петел, заклан за курбан) и се завързва да не падне. Поставя се и колунни и цветя — мушката и др.»

⁴⁰ Информатор Станка Радева Пенчева, р. 1907 г., с. Голица.

⁴¹ Информатори: Върба Златинова, р. 1876 г., с. Козичино; Рада Стоянова Жельова, р. 1885 г., с. Козичино; Станка Енчева Иванова, р. 1904 г., с. Козичино; Рада Б. Найденова, р. 1909 г., с. Козичино.

⁴² Информатори: Ивана Янева Дойнова, р. 1899 г., с. Голица; Руса Демирева, р. 1905 г., с. Голица; Атанаска Станчева Костадинова, р. 1925 г., с. Голица.

⁴³ Информатори: Недялка Ин. Добрева, р. 1930 г., с. Голица; Рада Павлова Петкова, р. 1922 г., с. Голица; Стойка Иванова, р. 1908 г., с. Добри дол, а живее в с. Звездица, Варненско; Станка Ив. Петрова, р. 1930 г., с. Солник; Зафира Великова Коджуклиева, р. 1912 г., с. Солник.

колели момченцата. Една баба скрила детето и опръскала прага и вратата с кръв. Тия, дет' колят, кат' видели кръвта, се върнали и оттогава колят петлите» (с. Козичино). «Колели турците мъж'ти и момчетата. Една баба скрила сина си и заклала на прага петел и кат'минали турците, помислили, че вече са заклани мъж'ти и отминали» (с. Голица). Или: «Петелът се коли вечер на дървотника. Св. Ихтим ходи да гледа по дървотниците дали има кръв. На който дървотник нема — лошо» (с. Голица). «Вечер се коли петела, че св. Хетим ходял по кръвта да пие. Баба Саулка го е казвала това» (с. Голица). «Петелът е курбан за децата, коят' не заколи, св. Хетим ѝ взема децата» (с. Голица).⁴⁴

Ясно е, че и вайковците дават същите обяснения за коленето на петлите и «накървяването» и с едно изключение разказват легендите, отбелязани в другия вариант.⁴⁵

Главата на заклания петел според всички информатори от двете села се хвърля «на къщата» (на покрива), а перушината се заравя в «пепел'ника».⁴⁶ Краката според някои информатори се хвърлят заедно с главата на покрива, а според други се заравят в «пепел'ника» заедно с перушината. «Главата на кашата харгами, краката и перушината — на пепел'ника. Баба ми го е казвала.» «Главата и краката се харгат на кашата, перушината — на пепелника.»⁴⁷ Големите пера от опашката на петела се отскубват веднага и с тях жените кичат главите си на «Петльовден», а в с. Козичино ги слагат и на петльовденското знаме, а на Лазаровден лазарките се кичат с по два «колуна».⁴⁸

Обредните храни, приготвявани за «Петльовден», са: 1. Петел, сварен цял в подсолена вода на курбан, в с. Голица, а в с. Козичино се вари и цял на курбан; но се готви и на яхния с булгур, с лук. 2. Прясна пита. 3. Зелник — в с. Голица най-често «парен зелник»,⁴⁹ но го правят и с булгур и сирене, с тикви и пр. В с. Козичино зелникът обикновено

⁴⁴ Информатори: Станка Енчева Иванова, р. 1906 г., с. Козичино; Мяна Митева, р. 1914 г., с. Козичино; Стойка Демирева Великова, р. 1883 г., с. Козичино; Кина Стойкова, р. 1895 г., с. Голица; Руса Демирева, р. 1905 г., с. Голица; Вълкана Йоргакева Фучеджиева, р. 1892 г., с. Голица; Пауна Радева Иванова, р. 1897 г., с. Голица.

⁴⁵ Тук не съм срещнала само библейската легенда от книгата «Изход». Затова пък легендата за «болестта» се среща по-често, като болестта е персонифицирана в св. Евтим (Ихтим, Хетим), а той се представя като страшно, безмилостно същество.

⁴⁶ «Пепелник» се нарича мястото, където се изхвърлят пепелта от огнището и домашната смет.

⁴⁷ Информатори: Недялка Ил. Добрева, р. 1930 г., с. Голица; Зюмбюля Манджова Йоргакева, р. 1893 г., с. Голица.

⁴⁸ И другаде се употребяват перата от опашката на петела за украса на главата на момите, «защото тия пера ги пазели от уроки, от лоша среща, от магии и лоши духове» (вж. Д. Маринов, Народна вяра и народни и религиозни обичаи, СбНУ, XXVIII, С., 1914 г., стр. 90). Укрояването с пера от петел в случая има по-друг характер.

⁴⁹ Парен зелник (пареник) голичанки приготвяват така: омесва се тесто с яйца и малко сода и се разточват по-дебели листа. На камината (печката) в котлето ври вода със сол и мас. Листата се нарязват на ивици (5—6 см широки) и се пушат във врящата вода «да се попарят». След като заврат, листата (без да са напълно сварени) се изваждат и като изстинат, се редят в тавата върху цял лист, ръси се сирене и мас, над тях се редят пак парени листа, сирене и мас. Най-отгоре се слага цял лист, поръсва се с мас и се пече върху жарта на камината или върху печката, като се обръща в тавата. Опечен, се поръсва с вода и се завива с кърпа, за да се задуши (според рецептата на Вълкана Йоргакева Фучеджиева и по мои наблюдения).

е с булгур и сирене.⁵⁰ За пиене непременно приготвяват топло вино, подсладено и подправено с черен пипер, а някои носят и ракия. В с. Козичино и в миналото, и сега обредните храни се приготвяват сутрин. В с. Голица сега се приготвяват сутрин, но според повечето информатори някога са се приготвявали вечер: «Вечер, като заспят децата, майката вари петела, прави зелника, плещи питата и утрината на за-свет отодя на бабата» (с. Голица). «Вечер колят петела на дървотника. Главата и краката на кашата отгоре харгат. Изкормят го и цял го варят на курбан. Манджа не готвят. Зелник правят — пàреник, булгуреник, тиквеник. Прясна пита месят, с просфорник (с малката му страна — б. м.) я красят. Взимат в котле топло вино със захар и чер пипер и с мъж'ти ходят на бабата. На «Петловден» отиват по-късно. На «Бабинден» докато слънцето огрее, жен'ти се наядат при бабата» (с. Голица). «Сварят го на курбан — цял, със сол и вода. Парен зелник прави (майката — б. м.), пита опича и на другия ден рано заранта сложи в нова бохча питата, на питата тавата със зелника, на зелника петела, взема вино, ракия, свещ и тамян и една къделка за бабата и стива» (с. Бърдарево, Варненско).⁵¹

Според няколко информаторки от с. Голица и от Добри дол, Варненско, преди да отидат при бабата, жените «подават» на комшиите питка за здравето на децата. «Свекърва ми (тя имаше момчета, пък аз момче немах) колеше петела, меси питки — по-голямата за бабата и по-малки 2—3 за подаване на комшиите и само питките — свекървата ги прекадява и мене пращаше да ги подавам на 2—3 къщи. Казвах: «За господя, за св. Ихтим, да дава здраве на децата.» Коят' зема, казва: «Да дава здраве на децата св. Ихтим.» «Вечер заколят петела, харгат главата на кашата, краката и перушината на пепел'ника. Варят го цял на курбан, зел'ник правят, питка месят. Стъкьнат толкоз (показва с ръка, че е било малко парче — б. м.) питка и носят: и питка, и свещ, и чумбур, и кърпа за децата за здраве на светицата на св. Ихтим (баба Станка Георгиева я имаше тая светица, в черквата нямаше такава светица. Ама дядо Георги беше епитроп). Сал питка носят със свещ и казват: «За господя, за св. Ихтим за здраве», и след туй стадят на бабата.» «На св. Ихтим пита пресенчана опечем и подадем за здраве по комшийките и тогава на «Петловден» отиваме.» «Денят го наричаме св. Ихтим. Ние си подаваме за децата и отадяме на «Петловден» — мъжки ден — да се повеселим.» «Чувала съм от стари жени, че сутрин, преди да идат на бабата, подават на комшиите малка питичка. Майкини го правеха, ама аз не съм го правила» (не съм раздавала по комшиите — б. м.). «Колех си петленце на вратника, ще подам на две-три къщи, после свързвам бохчата и хайде при бабата, за да се раждат повече момчета.»⁵²

⁵⁰ По сведения на Рада Б. Найденова, р. 1909 г., с. Козичино, и по мои лични наблюдения през 1968 г. в с. Козичино.

⁵¹ Информатори: Руса Демирева, р. 1905 г., с. Голица; Пауна Радева Иванова, р. 1897 г., с. Голица; Марионка Желева Демирева, р. 1936 г., с. Бърдарево.

⁵² Информатори: Руса Вълкова Тодорова, р. 1910 г.; Руса Неделчева, р. 1905 г.; Ивана Янева Дойнова, р. 1899 г.; Иванка Пейкина Димитрова, р. 1892 г.; Рада Павлова Петкова, р. 1922 г., всички от с. Голица. Тук са отбелязани всички получени информации по този въпрос. Много голичанки не са и чували за «подаване» по комшиите. Някои дори отричат истинността на посочените сведения: «Лъже и чумата (да я и чумата — б. м.), не се месят други питки» — темпераментно опровергава голичанката Кръстина Стоянова Добрева, р. 1897 г. И в други вайковски села, на първо място в с. Козичино, не «подават» по комшиите. Голишкото «подаване» за св. «Их-

На «Петльовден» в миналото (края на XIX в. и началото на XX в. — откогато имаме сведения) всички жени са обличали булската си премяна или поне някои от сватбените дрехи. «На «Бабинден» и на «Петловден» ходеха с меки урахами и с кодухуни» (с. Козичино). «Майкини едно време на «Петловден» ходеха с пъстри чукмани, със синя булска антерия и отгоре с кодухуни. На главата с ръченици. Други дни майка носеше месал — дълго платънце, — по края тъкано — вдигано» (с. Голица).⁵³ Покъсно с булските си дрехи на «Петльовден» са започнали да ходят само младоженките. «Дето са скоро женени на «Бабинден», която няма дете, не ходи, ама на «Петловден» ходи — ша облече ризата, венчалката, врахама булския (пъстър чукман, побогато украсен с разноцветни ширити — б. м.), ша сложи връз ръченика венчилото с ширитите» (Козичино). «Първата година млада булка докато не роди, на «Бабинден» и на «Петловден» не ходи. Кат' има дете, облече венчалките си (венчалната премяна — б. м.), венчилото го издължи, да не е върдулесто (обло), и го забодѣ отзад на ръченика, та ширитите му да

Обр. 6. С. Голица — жена в старинна носия и петльовденска украса

Fig. 6. Village de Golitza — femme en costume ancien; la tête ornée spécialement pour la Fête du coq

тим» за здравето на децата напомня повече това в с. Страхилровци, В. Търновски окръг, гдето също се «подават» питки за здравето на децата, отколкото «подаването» при котленско-карнобатския вариант.

⁵³ Информатори: Стойка Демирева Великова, р. 1883 г., с. Козичино; Ивана Янева Дойнова, р. 1899 г., с. Голица. Меките урахами (врахами) са специална венчална дреха, обличана от булката на сватбата вместо обикновения черен чукман с «бели поли» или пъстрия (пъстрилото). Мекият урахам се е шиел от фабрична мека материя — тънък вълнен плат или полукопринен, полупамучен плат. В с. Козичино са боядисвали този плат с шикалки и брош (*Rubia tinctorum* α), затова там меките урахами са тъмни (синкавокафяви) и са бродирани отзад с т. нар. «кодучета» — разноцветни орнаменти във форма на цветчета. Кодухуните са сватбен подарък от младоженеца за булката. Това е връхна дреха от черно сукно, подплатена и обточена с кожи и украсена със златосърмен ширит. Дълга е до кръста, с къси ръкави и е отворена отпред. Булката е носила кодухуна в деня на сватбата, на «Бабинден» или «Петльовден». И урахамите, и особено и кодухуните отдавна са излезли от употреба. Булските антерии били носени и през 30-те години на XX век.

висят като коси. Така иде на бабата» (с. Голица).⁵⁴ Останалите жени се «труфят» (обличат се) с риза с «черни поли», с черен чукман с «бели поли» или «пъстрило» (пъстър чукман), опасват колан «на кори» (тъкан на кори), запасват престилка «кривулка», обличат червен «зълвенски» кавад, а отгоре — «кичинка»⁵⁵ (обр. 6).

Обр. 7. С. Голица — жени в старинна и в съвременна носия и с петльовденска украса

Fig. 7. Village de Golitza — femmes en costumes anciens et modernes avec l'ornamentation spéciale de la Fête du coq

Обували са калцуни от бяла аба с черен гайтан, заменени постепенно от края на двадесетте докъм края на тридесетте години (между 1918/1919 докъм 1927—1928 г.) с дребени чорапи (от дреб, плетени с една кука) и кундури. Забраждането за «Петльовден» е като за всеки празник, но украсата е по-богата и по-специална. Върху сресаните на прав път и сплетени на две плитки коси се завързва, прегъната по диагонал червена

⁵⁴ Информатори: Рада Бор. Найденова, р. 1909 г., с. Козичино; Руса Вълкова Тодорова, р. 1910 г., с. Голица. Макар и на една възраст, информаторките отразяват различни практики, свързани с «Петльовден» по отношение на младоженката в двете села.

⁵⁵ Кривулката и кавадът са дрехи, свързани със сватбата. Кривулката е най-старият модел вайковска престилка. С кривулки някога булките са се запасвали на сватбата. Кавадът е ватирана връхна дреха с къси ръкави, дълга до кръста, клината, отворена отпред. Носен е бил на сватбата от зълвите (по-млади, неомъжени още сестри или братовчедки на младоженеца), а от булката и след сватбата. Кавадите са били обличани и на Гергьовден върху черните чукмани и така са отивали за «мълчана вода» (информация на Иванка Янева Дойцова, р. 1895 г., с. Голица). Кичинката е връхна дълга дреха, без ръкави, отворена отпред, изтъкана от черна вълнена прежда с ресни («кит» — оттук и името ѝ — б. м.) от лицевата страна.

фабрична кърпа «вала с край».⁵⁶ Краищата ѝ се кръстосват зад тила и се завързват високо на темето така, че единият ѝ край, украсен с пъстро-цветни пискюлчета и висулки от по-едрички мъниста, да остане по-дълъг и отляво. Отгоре се забражда и ръченикът, «пуленикът» (с пулчета), краищата му се кръстосват под брадата и се завързват над тила. Украсеният край на «валата» се промушва под ръченика отляво и се забожда около лявото слепоочие за украса. «Подлице» отдясно (над ухото, отдясно) слагат «момината» да виси надолу, а върху нея «колуна» да стърчи нагоре и назад — най-типичното за петльовденската украса (обр. 7). «Подлице» отляво слагат «подпъхналчето», а на ръченика забождат китка от «варакосан» чимшир, босилек, скрипки (*Smilax excelsa*) и други цветя. На врата «нахлузват» вървите с «патлаци» и чушки. Така «натруфена», жената взема бохчата с приготвените обредни храни и всичко, приготвено за бабата, а мъжът — котлето с топлото вино със захар и черен пипер и отиват при бабата. «Свърже го в бохчата сичкото, земат вино с котлето и заминат с тейко на бабата и са върнат вечерта.»⁵⁷ У бабата също се приготвят за «Петльовден». И там се коли петел, меси се пита и се готвят три манджи (това се върши от снахите или от дъщерите на бабата, но се казва: «Бабата коли петела, бабата готви три манджи» и т. н.). «Бабата готви петел с булгур, слага му и лук, а накрая — черен пипер на зърна. Черният пипер беше ефтин тогава. Готви и сливен булгур, подсладен, гъсто сварен, ама с лъйца са яде. Готви и боб — и на него слага лук-каварма или пък — зѐлен булгур, ако някоя е трудна и ѝ се прииска кисело. Три котли големи на камината — хора много.»⁵⁸ Цялата «къща» (стаята, в която е камината) се застила с кълчищна черга «пала», по голишки, и на нея булките слагат бохчите. А бабата, докато се събират гостите ѝ, също «натруфена с подпъхнат колун», седи в къта с иконата, пред която от сутринта горят свещ и кандило. Булките идват с мъжете си, оставят на чергата бохчите и отиват при бабата. Целуват ѝ ръка, лепят ѝ пара на челото, «подпъхват» ѝ «момини», «нахлузват» ѝ върви с пуканки и чушки (приготвени специално за бабата предния ден) и закрепват на главата ѝ донесената къделка. «Кичат бабата като на «Бабинден» с патлаци и чушки, отзад на главата ѝ забождат къделка и кат са сберат 3—4, гънат ги (прибират ги) и хайде други.» «Кат запомнюв аз на бабата всяка една булка нахлузва една връв патлаци с пиперки, кичи на главата ѝ скрипки, босилче, подлице — момина, затъча ѝ къделка. Бабата сама си подпъхва колун заранта. Булките слагат пиперките на момината, та да са раждат повече момчета, а момината — за момичета.»⁵⁹

Като се съберат всички жени, сядат на «палата», развързват бохчите, а бабата пали свещ, забучва я на своята пита, налива жар на керемидка или на ръжена, слага тамян и почва да кади. Жените и те пушат

⁵⁶ «Валата» в миналото е била от прозрачна тънка вълнена фабрична материя с реснички (брензалки) по края, завързани една за друга. От такава кърпа са правели червеното сватбено було, като я прегъвали надве и зашивали едната от полуцилите се къси страни, та се образувала «качулка», която слагали на главата на булката. По-късно се появяват копринените «вали», единият край на които се украсява.

⁵⁷ Информатор Станка Радева Пенчева, р. 1907 г., с. Голица.

⁵⁸ Информатори: Пауна Радева Иванова, р. 1899 г., с. Голица и Йова Радева, р. 1912 г., с. Голица.

⁵⁹ Информатори: Зюмбюля Манджова Йоргакева, р. 1893 г., с. Голица; Станка Радева Пенчева, р. 1907 г., с. Голица.

донесения тамян, палят свещите и ги забучват — всяка на своята пита. Бабата прекадява палата с обредните храни, а после кади и жените под полите «за момченца» (според всички информаторки). «На «Петловден» леля Кераца едно време сложи тамян на ръжена и вика: «Дай, баба, да ти накадя за момченце.» «Бабата ги кади под полите деца да стават.» «Бабата нарича жар на ръжена и кади. Всяка си пуца тамяна и коят' нема деца, я кадят под полите.» «Кат земе да кади бабата, булката сама повдига полите си и вика: «На мене за момченце», друга — «на мене за момиченце».⁶⁰ След прекадяването всяка жена отива при седналата до камината баба и ѝ подава: парче от питата със запалена свещ на него, копан от петела, средата на зелника и от топлото вино. «Като накади бабата и като сложи ръжена на камината, ние, всяка една, ша извади от зелника средата, ша гуди копана и босилека и парче пита със свещта — тя гори — тие ги запалят синките га кади бабата — и подават. Бабата донесе голяма съдина да ѝ се сберат тия работи, дето всяка една ѝ ги подава» (с. Козичино). «Като са прекади, жен'ти отрежат от питата, чеснат копан от петела, отрежат от зелника и свещта непалена подадат на бабата и целуват ръка. Бабата събира сичко на синията и го гъне» (с. Голица).⁶¹ След като всяка «булка» подаде на бабата, започват да си «подават» една на друга от храната и напитките. Започва всъщност угощението, съпроводено с много закачки и шеги. Още в самото начало на угощението подканят бабата: «Да стане бабата да се полюлее, да я видим накичена ли е.» Тя почва да се люлее цялата в пуканки и вика: «Както виси на мене, тъй да висят дренките, ябълките, крушите, да се роди много емиш, да станат мамулите, житото, да станат момчета, момичета, повече да ги правят мъж'ти, да ги раждат жен'ти.» И жен'ти чепат и викат: «Да правят повече деца мъж'ти и да ги раждат жен'ти.» «При баба Киня, кат' ходяхми, викаха: «Ха сега да се полюлее бабата», и баба Киня стане, люлее се и вика: «Както се люлее на мене», и т. н.⁶² Жени и мъже пият, пеят, шегуват се. И шегите, и повечето от песните са «специални». «На «Бабинден» и на «Петловден» пеят неприлични песни.» «На «Петловден» стават джумбюши, ама не колкото на «Бабинден», вот и мъж'ти там.»⁶³ Идва и гайдарджия. Нахранят ли се, стават да играят хоро. Играят в къщи, оттам на двора и играят с часове. «И в къщи играят, и вънка играят, тя каштата малка, схлупена, не ги сбира.» «На «Петловден» цял ден пеят, играят, ходят. Него ден е поканен гайдарджия да свири, ама който си е песнопой, който му изисква душата, той си пее, като си почива гайдарджията.»⁶⁴ Веселбата за «Петловден» завършвала късно през нощта, а някога е траяла и цяла нощ. «На «Петловден» веднъж майкини се върнаха сутринта.» По-късно (в по-ново време) голичанки и голичани започнали да се събират в кръчмата и там да довършват веселието си.

⁶⁰ Информатори: Кина Дойнова, р. 1926 г., с. Козичино; Върба Златинова, р. 1876 г., с. Козичино; Стойка Демирева, р. 1883 г., с. Козичино; Пауна Радева, р. 1899 г., с. Голица. Обредът е чужд на същността на петловденския обичай, но заедно с други подобни нему е зает от обичая «Бабинден».

⁶¹ Информатори: Стойка Демирева, р. 1883 г., с. Козичино; Ивана Янева, р. 1899 г., с. Голица.

⁶² Информатори: Станка Радева Пенчева, р. 1907 г., с. Голица; Руса Вълкова Тодорова, р. 1910 г., с. Голица.

⁶³ Информатори: Марионка Жечева Демирева, р. 1936 г., с. Бърдарево; Станка Радева Пенчева, р. 1907 г., с. Голица.

⁶⁴ Информатори: Атанаска Станчева Константинова, р. 1925 г., с. Голица; Рада Бор. Найденова, р. 1900 г., с. Козичино.

В Козичино открай време е било така: «Наядат са синките, после играят, после тръгват с байряка за дугеня. . . Някоя млада жена носи байряка. Жен'ти натруфени — с меки урахами, с кодухуни, на главите — с колуните, с патлаци, с китки; пележи не си гуждат жен'ти. По пътя играят, пеят:

*Тодоро, зелена горо, Тодоро, заспала ли си, или си
Бая чакала, дур иди Баю на Стамбул, дур иди
и да си доди. . .*

(стара песен, пее се на «Бабинден» и на «Петловден»).

И гайдарджията с тях. Като идат на дугеня, бабата сбере копани, зелник и от питите и ги подаде на бакалина (и селски кръчмар едновременно — б. м.) и той даде бакшиш вино и всяка вика: «Дай и от мен вино.» Вечерта мъж'ти идат на дугеня, сберат се комшийски компании — черпят се, пеят, играят до 12—2 часа.⁶⁵

В последния разказ има моменти от някогашното, но и от съвременното чествуване на «Петловден», което сама съм наблюдавала в двете села. Тук ще отбележа предимно промените, настъпили при изпълнението на обичая сега, в сравнение с разказите за изпълнението му в миналото.

И сега се коли петел от майката, която има момче (в случая, който наблюдавах през 1965 г., от снахата на баба Вълкана Йоргакиева — Желяза, 42 г.). В някои от посетените сутринта рано дворове в с. Голица през 1966 г. се виждаха кървави петна по «дървотниците» и двора по посока на къщата, напр. у Недялка Ил. Добрева и др. Навсякъде домакините приготвяха обредни храни. Предния ден наблюдавах и усилената предпразнична подготовка — почистване на къщите, измиване на главите, низане на върви и «момини» и пр. Първата голяма промяна, която се хвърля в очи, е облеклото. През 1966 г. в с. Голица жените, облечени с червени чукмани, кавади и кривулки не бяха много, а през 1970 г. бяха само няколко. Повечето от жените бяха облекли върху ризите «пъстрила», но със «сринати» чапаци, т. е. без горната част (чапак). Вместо с кавади бяха с плетени жилетки на ивици, без ръкави. Кривулката бе заменена с басмена престилка. Дори кичинките не се срещаха много често. Кундурите и дребните чорапи отдавна са изместени от вълнени домашни или готови чорапи и обувки. Непроменено е останало забраждането с валите и пуленците, но вървите и «момините» по-рядко се срещаха, подпъхналчетата — също. Колуните и китките красяха повече глави, но не всички, както е било някога. Сега и колуните вместо отдясно повечето жени поставят отляво, а краят на валата отдясно, защото им е по-удобно (обр. 6). Затова пък приготвянето и подреждането на обредните храни са останали същите. Сега напитките се носят в бутилки и наред с топлото вино със захар и с черен пипер и с ракията сега се употребяват и различни газирани напитки. През 1965 г. в с. Голица наблюдавах събирането за «Петловден» при отделни баби. Дъщери, зетьове, снахи и синове, празнично облечени, с бохчите с храни, с вино и ракия гостуваха у своята майка «баба».⁶⁶ През 1966 и 1970 г. наблюдавах из-

⁶⁵ Според разказа на Стойка Демирева Великова, р. 1883 г., с. Козичино.

⁶⁶ В миналото майките са ставали «баби» (акушерки) на дъщерите и снахите си. «Аз го запомнюв «Петловден» от майка си. Майка ми беше «баба». Там ходяхми кат бяхме млади. Сет'не друга баба зимаха и тя умря. Сет'не аз станах баба — най-напред на дъщер'ти и на снахите, сетне и на други. Над сто бул'ки съм имала» (с. Голица, 1966 г.). Магнитофонен запис от 2. II. 1966 г., фонотека на Етнографския музей — Варна, р. I.

пълнението на обичая — всъщност последния етап от изпълнението му — угощението и веселието, които станаха в читалището. Жените започнаха да се събират към обяд. Заедно с бохчите носеха мрежи и чанти с бутилки вино, ракия, лимонади и други неща за ядене — наденици, торти и пр. Настлаха «пали» по пода на читалищния салон и наредиха на тях

Обр. 8. С. Голица — петльовденско хоро в читалищния салон
Fig. 8. Village de Golitza — «Fête du coq — horo» (ronde) dans le Foyer de Culture

донесените бохчи със зелници, пити и петли. На санитарката Радка Павлова Петкова «подадоха» копани, пита, зелник, дариха я с пешкир и престилки, «нахлузиха» ѝ върви с пуканки и чушки, затъкнаха ѝ над ухото «момини», а на главата — «къделки». Но прекадяване и палене на свещи не бе извършено. След угощението, при което жените си «подаваха» една друга от донесеното и шумно се шегуваха, започнаха хора — буйни, неудържими, — най-напред в читалището (обр. 8), а после и във предградието. Те продължиха до късно вечерта под звуците на гайди. А още по-късно продължи веселбата на насъбралите се в кръчмата жени и мъже (през деня мъже почти нямаше, тъй като беше работен ден). През 1970 г. угощението и веселието бяха още по-непринудени, тъй като освен мен нямаше други външни наблюдатели. Чуваха се безброй шегички и подматания, свързани със символичната украса по женските глави и с характера на «Петльовден» като «мъжки» празник.

В с. Козирино наблюдавах приготвянето на обредните храни и приготвянията за отиване на жените в кръчмата (вместо при бабата, както е било някога, или в читалището, както е в с. Голица сега, тъй като през 1968 г. в с. Козирино читалище още нямаше). Жените с бохчите започнаха да се събират към 14—15 часа. На мегдана пред кръчмата пристигнаха с петльовденски байряк група млади жени, сред тях и млади

булки (омъжени след последния «Петльовден»), облечени в булски дрехи — ризи, «пъстрила» и копринени блузи (вместо някогашните меки урахами), на които блестяха златни «дубли», нанизани на кордели (дар от жениха), с кюркове от аба (вместо някогашните сукнени кюркове и още по-старите кодухуни). Забраждането и тук, както и в Голица, се запазило непроменено. Вали с «край» и пуленици заедно с петльовденска украса имаше навсяка глава. Венчила с кордели (заменили някогашните пъстри ширити) носеха младоженките. Започна хоро на младите булки, немного буйно, тъй като състоянието на повечето не позволяваше това. Начело на хорото беше байрактарката с «байряка» (дълъг прът, украсен на върха с цветя, колун и низи от пуканки завързани с червен конец, спуснат надолу и отдалеч създаващ илюзия за потекли кръв). След хорото на младите булки на мегдана пред кръчмата, покъсно и вътре започна друго буйно хоро. Нецензурни подвиквания, закатки, песни заместваха замлъкналата за кратка почивка гайда. Хората завършиха късно през нощта. Жени и мъже на групи се разотиваха.

Както в с. Голица и в Козичино, така и в другите вайковски села «Петльовден» се чествува всяка година. Събирането става в читалището, а не, както някога, при бабата. Но петелът, питата и подсладеното вино са се запазили. Останало е и буйното предпролетно веселие с шегите, песните и вихрените хора.

«Петловден», кат «Бабинден» — вайковците и в миналото, и сега поставят знак за равенство между двата обичая. В сведения за «Бабинден» от 1913 г. за с. Зорница (Доуджа), Варненско, се казва: «Същият обичай («Бабинден» — б. м.) правят и на 20 януари и го наричат «Петловден».⁶⁷ Между петльовденският обичай на «подаването» и обичая «Бабинден», празнуван дванадесет дни по-рано, има очевидно голямо сходство, но и доста различия. За да се видят те и по този начин да се открие специфичното за петльовденския обичай, ще опишем «Бабинден» според разказа на Зюмбюла Манджова Йоргакева, р. 1893 г. внучка на селската баба Зюмбюля, родена около 1840 г., с допълнения и уточнения от Йова Радева, р. 1912 г., Еленка Илиева, р. 1915 г., снаха на селската баба Стояна Томова (баба Томарка, р. ок. 1870 г.), и други жени от с. Голица и според разказа на Стойка Демирева, р. 1883 г., с допълнения и уточнения от Рада Борисова Найденова, р. 1909 г., и други жени от с. Козичино.⁶⁸

«На «Бабинден», първи петел като пее, бабата става през нощта да готви. Заколи от вечерта кокошка, патка и ги готви с булгур. Прави и сливен булгур и боб. Ако има ребро (свинско — б. м.), пече и кебап на камината. На «Бабинден» булките в булски дрехи идат и носят цита, зелник и манджа на бабата и подсладена ракия. Вино носят, ама студено. Много рано идат. Зора не зори, а те вече ядат при бабата и коят' закъснее, смеят ѝ се, с главня я посрещат: «Лю-ю, тя тъй в мърчина дошла, дайте главня да ѝ светнем.» «Бабинден» е по-джюмбюшлия празник. Като дойдат на тоз ден при бабата, най-напред в шепите ѝ гуждат пара и босил'че и ѝ полеят над копаня (тя пусне вътре парата и босил'чето и кат' са

⁶⁷ Музей на Възраждането — Варна, ф. I, арх. ед. I, л. 42.

⁶⁸ За «Бабинден» вж. описание и у Д. Маринов, сб. НУ, XXVIII, 1914, стр. 363—365. Този обичай е разпространен из цялата страна и винаги и навсякъде в миналото е имало угощение у бабата, къпане (поливане) на бабата и буйно женско веселие.

напълни копанята, и да да хвърля водата и зема парите и ѝ ги дам. Нема да ѝ ги дам, ама бой. Като ѝ полеят, бабата си чисти ръцете от булките: За момиче — по гърдите на булките и надолу, за момче — по полите на булката и нагоре. После я даряват — сапун, пешкир, престилка — която каквот' носи и я кичат с върви от патлаци и чушки, подлице ѝ слагат момини, на главата отзад ѝ запъхват снимал'ки, повесмо кълчища на босил'че увито, а на «Петловден» — къдел'ки. Га дойде време да кадят, га се сберат сички жени, натрупат на три купа питите — все едно три кладни — и сложат свещ отгоре на всеки куп. Накитената баба кляка зад питите, крие се и вика: «Гледам ли са бул'ки?» «Ни са гледаш, ни са гледаш!» — викат булките — така до три пъти пита бабата и до три пъти ѝ отговарят булките. После бабата се изправи, вдигне нагоре ръцете, скача и вика: «Догодина хич да са не гледам: да раснат кладните, берекет да има, по-голям куп пити да има.» И жен'ти скачат и чепат, и викат: «Амин!» Бабата пали свещ — сал тя пали свещ на «Бабинден» и прекадява. И сяка си земе питата и реже от питата, от зелника и подават на бабата, която каквот' носи, и тя го трупа на купчина: прясна пита, зел'ник — тиквеник, булгуреник. Бабата сипва в паница мед и вътре слага цели орехови ядки и която' булка ѝ подаде, бабата с ръком ѝ слага в устата ядка с мед, заслажда я, та кат си легне въз чилияка, да е сладка (в с. Козичино бабата дава на булките по лъжица сварено, подсладено жито — б. м.). После бабата сипва ядене на булките. И те носят в саханчета манджа. Ядат, пият, джумбюши правят. Малка бях, помня, сложат на една тенекия жар в мазията и баба ма прати там — да не източат виното жен'ти, кат' са напият. Що съм мръзнала! Бабата си вика гайдарджия — се вуйчо Ради им свиреше. Играят. На «Бабинден» играят «Конската», пеят. На мръкнало, към 4 часа, тръгват от къща на къща. Сетне на дугеня зеха да отодят. Преди да тръгнат от бабата, ѝ мият очите — да не са им гуреливи децата. По пътя пеят «Тодоро, зелена горо. . .» и мъж, дето срещнат — хванат го и гол го събличат — пари да плати да си вземе дрехите. И кон'ти, и магаретата, и гуглите заемаха жен'ти. Пияни и някоя тръгне с някого, сетне мъжът ѝ с неокастрина дряновица я бие. А сутринта ѝ е лъскал обувките, и ѝ е връзвал връзките, и я е изпращал натруфена. По пътя пеят, гайдарджията свири и той, и на сяка на къщата отодят. На която къща отидат, пеят:

*С лни огни горят, силни вятри веят,
кого са завяли — Ивана (името на стопанката) са завяли
в Яневото (името на стопанина) двори.*

Жен'ти играят, тропат, мъжът посреща — готви печено ребро, зеле за мезе, ракия, вино им даде. Няма да приготви, ама ша го смелят те жени. Стопанката им раздаде от гювеча, орехи, ошав и те ги гуждат в пазвата. И стопанката пак тръгне и като изредят всичките къщи, се пръскаат. Кат си идат, разпашат коланите, изсипят орехите и ошафа в тепсийка, да дрънчат, и всяка вика на мъжа си: «Додоо, виж кви мечета съм ти донесла.» В с. Козичино отиват на дугеня с байряк и пеят: «Тодоро, зелена горо. . .», и гайдарджия им свири, на дугеня пият — дадат на бакалина от всичко, каквото носят, и той им дава вино. Пеят, задяват мъж'ти — тежко му дет' им падне пред очите и няма пари за бакшиш, гащите му свалят биля и не му ги връщат, докато не даде «бакшиш» (пари — б. м.).»

Сега и в с. Голица, и в с. Козичино жените се събират в читалището

(в с. Голица) или в кръчмата (в с. Козичино) — данните са от 1968 г., където се чете доклад и се изнася кратка литературно-музикална програма. След това жените поливат на санитарката или на лекарката, даряват я, ядат, пият, правят «джумбюши» и играят хоро. Вечерта мъжете, които през този ден вече не се крият от жените, идват в кръчмата и заедно с жените пият, играят хоро и късно вечерта се разотиват. От думите и недомлъвките на информаторките става ясно, че непрекъснато споменаваните «джумбюши» са «неприлични» шеги, приказки, песни и закачки. Наблюденията ми в с. Голица на «Бабинден» през 1966 г. потвърждават това.

От описанието се вижда, че и в двата случая при бабата се отива като при почетна майка на рода, като при жрица, при която и от която се извършват обреди, целящи да предизвикат плодородието на полята и плодовитостта на хората.

Обредното сватбено облекло на жените, украсата им, вървите от пуканки и «момините», които поднасят като дар на бабата, са символи на плодородие и плодовитост. Пуканките, символ на разпукващото се и наедряващо зърно, се свързват непосредствено с плодовитостта на жените и бъдещата плодовитост на момчетата. Китките от вечно зеления чимшир, от плодовете на скрипките и от пълния със семенца ароматен босилек, които жените носят на главите си, а забождат и на главата на бабата, са също символи на плодовитостта. «Полюляването» на отрупаната с върви от пуканки и «момини» баба и благословиите ѝ на «Петльовден» съответствуват на обряда с краваите на «Бабинден». Отношение към желаното и предизвиквано тук по обреден път плодородие имат и т. нар. «джумбюши» — по-особените песни, закачки, шеги и буйни хора, които съпътствуват двата обичая.⁶⁹ Наред с многото общи черти между «Петльовден» и «Бабинден» има и различия. Докато «Бабинден» е женски празник, «Петльовден» се знае и тачи като «мъжки» празник (мъжов ден) празник на мъжете, на децата, на момченцата, за здравето на които се коли петел-курбан. На «Петльовден» жените поднасят на бабата и други два дара, задължителни за този ден — къделка влачена вълна и свещ от пчелен восък. Това са символи на два поминъка в ръцете на мъжа — животновъдство и пчеларство, — произлезли от лова и древното пчеларство. Така «Петльовден» се представя като празник на тези най-древни занаятия на мъжете, а къделката и восъчната свещ — като дарове, заместили кожата на убито животно и питата пчелен восък, поднасяни, за да има по-богат улов, за да имат още по-големи успехи мъжете в своята дейност на ловци, а по-късно и на животновъди. Затова «Петльовден» е празник и на мъжете, но преди всичко на онези, които тепърва ще вземат участие в производствената дейност, в мъжките занятия — момчетата. Какво ни дава основание да твърдим това. На «Петльовден» заради момчетата се принася кръвна жертва — петел, символ на мъжкото начало. Връзката между жертвеното убиване на петела и момчето се е запазила до наши дни. «Която няма момче, не си коли петела. Носи да ѝ го заколят там, дето има момчета», т. е. някога се е колел петел само там, където е имало момчета. Петелът е принасян в жертва само заради момчето, а след това месото му е изядано на колективно угощение,

⁶⁹ Според В. Я. Проп еротичният характер на известни игри и шеги в някои обичаи има обредно значение, макар и отдавна да е забравено (вж. В. Я. П р о п п, «Русские аграрные праздники», Л., 1963, стр. 119—121).

та силите на жертвената птица да се умножат чрез всеки и във всеки, който е вкусил от нея, и да подпомогнат най-пълно този, заради когото е принесена жертвата — момчето. Жертвеното убиване на петела и всички обреди с кръвта, главата, перата и месото му са целели да предадат на момчето силите, мощта на жертвената птица, за да се превърне в млад, силен мъж, способен ловец или добър животновъд (овцевъд). Главата на жертвения петел и досега се «хвърля на къщата», т. е. на покрива. В миналото се е поставяла на покрива, за да се разпрострат оттам над целия дом, дома на момчето, и следователно над самото момче силите, които се намират в главата на петела (тайнствени и големи сили, притежавани от всяко същество и съсредоточени най-вече в главата и кръвта му според наблюденията и схващанията на първобитните ни предци). С кръвта са «накървявали» прага, дървотника и двора — онова, което загражда дома на момчето, т. е. стопанството, принадлежащо към този дом. С перата от опашката на петела са се кичили и по този начин най-близките хора на момчето — майката и бабата (някогашната майка на рода и жрица), — които изпълнявали обредите, са придобивали част от силите на жертвената птица. Следователно приобщаването на момчето към силите на жертвения петел било свързано с приобщаването му към пълновъзрастните мъже и техните занятия. Нещо повече — и жертвоприношението на петела, и всички останали обреди около него се извършвали именно поради включването на момчето в производствената дейност на мъжете в този ден — празник на мъжките занятия. С времето и извършените се обществено-икономически промени това древно схващане върху смисъла на жертвоприношението на петела е избледняло, забравило се е. Изгубил своята обществено-икономическа основа, а с това и своето значение, обичаят започнал да се забравя, забравен бил неговият смисъл. В съзнанието на хората се запазили само някои елементи от някогашната му същност («Петльовден» е мъжки празник). Централният момент от древния обичай — жертвеното убиване на петела и колективното му изяждане — се запазил, но вече преосмислен и останало само: «Коли се петел за здравето на момченцата» — неясно и недостатъчно обяснение и за самите изпълнители на обичая. Затова били потърсени допълнителни обяснения, «намерени» в легендите от църковната и народната митология и дори в историческото ни минало без всякаква връзка на обичая с тях, често в пълно противоречие със съществуващата обредност. Връзката между жертвената птица и момчето или мъжа била потърсена и създадена и в друга насока: вниманието било насочено към оплодителските качества на петела, наблегнало се е върху тях и се е създадо схващането за някакво тяхно въздействие върху мъжа. А това е приближило петльовденския обичай до същността на «Бабинден» като празник на жените — създателки на живота, — като празник на плодородието въобще. Живненият обичай «Бабинден» е асимилирал почти изцяло «Петльовден». От «Бабинден» били прехвърлени върху «Петльовден» даровете-символи на плодородие и плодовитост и някои обреди, свързани с това («полюляването» на бабата — по-късен еквивалент на обряда с питите, каденето под полите, т. нар. «джумбюши» и др.). Тъй че когато информаторите утвърждават «Петловден» — «Бабинден» — все едно, те отразяват една истина по отношение съвременното състояние на обичая «Петльовден» в неговия вайковски вариант.

Съпоставката между двата варианта на петльовденския обичай след внимателното им разглеждане показва, че различията между тях не се отнасят до същността на обичая, а са проявления на фактори, стоящи извън него. И в двата варианта централно място заемат обредите, свързани с жертвоприношението на петела и с колективното изяждане на месото му. Именно при извършването на тези обреди се проявяват най-съществените различия между двата варианта. Съпоставянето им подпомага за създаване на цялостна представа за обичая, въпреки че двата варианта отразяват проявлението му в две различни степени от общественоеко-номическото развитие на населението, празнуващо «Петльовден».

Запазените във вайковския вариант дарове — символи на най-древните мъжки занятия — разкриват производствената основа на обичая «Петльовден». Наименованието на петеларя и неговите прояви в котленско-карнобатския вариант пък потвърждават правилността на постановката по отношение на момчето във вайковския вариант.

«Петльовден» се разкрива като древен празник и в чест на подрасталите момчета, които придобиват правото да участвуват в мъжките занятия и така преминават в редовете на пълновъзрастните мъже. Това се съпътствува от старинни обреди, имащи за цел да укрепят силите на младежите и да съдействуват за успехите им в предстоящата им производствена дейност. Затова «Петльовден» бил празник и на производството, по-точно на младото трудово поколение, на младите ловци, включвани в ловна дейност в разгара на ловния сезон. В този смисъл «Петльовден» е бил празнуван като нова ловна година, а по-късно и като нова животновъдна година.

Във вайковския вариант жената-майка е главното действащо лице. Тя коли жертвения петел, кичи се с перата му, отива при селската баба като при почетна майка на рода, като при жрица, при която и със съдействието на която извършва обреди, свързани със същността на обичая.

В котленско-карнобатския вариант функциите на жената-майка във връзка с жертвеното колене на петела са иззети от момчето, от младежа, от мъжа («Момче коли петела», «Момче ергенче коли петела», «Млад мъж коли петела», «Майка ми даваше на братчето ми да пипне ножа поне. . .» и т. н.). Жената-майка е на втори план. «Момче-ергенче» коли жертвения петел, намазва се с неговата кръв, кичи се с перата му. Наричат го «петелар» — човек, надделял над петела, поел силите на жертвената птица у себе си и така станал неин господар. Главата на жертвения петел, закачвана тук на портата, е «петеларска глава», нейните сили вече принадлежат и служат на петеларя. И целият ден е негов ден — петеларов ден. Ден, в който подрасналото момче чрез акта на жертвоприношението преминава в редовете на пълновъзрастните мъже, кичи се с перата на жертвения петел и бива помазано с кръвта му, та да придобие неговите сили, а те да го подпомогнат в предстоящата му дейност на ловец или животновъд.

Обредите около колективното изяждане на месото на жертвената птица в този вариант са свързани с предстоящ брак на петеларя. Част от месото на жертвения петел се «подава» не по роднини, а по комшии. «Комшиите» това е някогашният «съседен род», от който петеларят е трябвало да вземе своята жена. Затова и част от силите и мощта на жертвената птица е трябвало да преминат в съседния род и да бъдат умножени чрез

колективното изяждане на месото от този род, за благо на бъдещата брачна двойка, на самия петелар.

Тиганичките, които се «подават» за здравето на момиченцата в Котел и сред котленските преселници в Добруджа и другаде, може да приемем като по-късно явление, като своеобразна «еманципация» на момиченцата, появила се вследствие по-широко тълкуване на утвърдението «Петловден е празник за здравето на децата, на момченцата». Коленето на жертвения петел в Котел и в котленските села извън двора също можем да приемем за по-късно явление, резултат от стремежа да се съгласуват действията (коленето и «накървавяването») с евангелската легенда за избиването на младенците от Ирод, много разпространена тук.

«Подаването» на комшиите в с. Голица вероятно също е късно явление, макар някои информаторки да се позовават на стари хора. То не е и повсеместно, както при котленско-карнобатския вариант и не прилича на него — не се «подава» от месото на жертвения петел, а само от специално приготвена питка. Може да се предположи, че е било привнесено под влияние на установената църковна традиция да се «подава» от обредните хлябове.

Има един момент, който на пръв поглед е в противоречие със схващането, че петловденският обичай е бил празник на подрасналите момчета: «Тия дет правят «Бабинден», тий правят «Петловден», «Баба караше майка да коли петела. Млад'те. От тий е било, не знам. Аз тий запомнюв» — във вайковския вариант, а в котленско-карнобатския: «Майка ми караше братчето ми да пипне ножа поне, че за негово здраве се коли този петел», «Момченцето и малко да е, трябва да фане ножа.» И в двата варианта се говори за малки момченца. Във вайковския вариант петелът се коли от майките, които правят «Бабинден», т. е. които раждат, но в селата и до днес много жени имат внучета, по-големи от децата си. Постулатът е бил: майката на момчето да принесе жертвата! С времето, когато била забравена същността на обичая, подрасналото момче било заменено с дете-момченце. Така става ясен смисълът на другия постулат: «Момченцето трябва да фане ножа поне», а формулата «За здравето на момченцето» вече се представя в друг вид: За да се увеличат силите и мощта на младежа, комуто предстои да ходи на лов, т. е. да се заеме с производствена дейност и да встъпи в брак — да се ожени.

Необходимо е да се отбележи, че двата центъра на най-яркото и повсеместно проявление на петловденския обичай — котленско-карнобатските села с двата града, от една страна, и вайковските села Козирино и Голица, от друга, се намират или на територия, която е била почти обезлюдена преди славянското установяване на Балканския полуостров и по-късно заселена изцяло от компактни маси славянско население,⁷⁰ или в непосредствена близост с тази територия. Старославянски е обредът с криенето на бабата зад питите на «Бабинден» в с. Голица и в другите вайковски села.⁷¹ Показателен е и фактът, че сред населението в този край.

⁷⁰ И. Д у р и д а н о в, Южнославянските речни названия и тяхното значение за славянския топонимичен атлас. Славянска филология, III, С., 1963, стр. 181; Д. А н г е л о в, Образуване на българската народност, С., 1971, стр. 170—173, 155.

⁷¹ Подобен обред, описан от Саксон Граматик през XII в., е бил извършван и у полабските славяни на о-в Рюген за есенния празник на Световит. И до днес такъв обред съществува сред много славянски народи (вж. А. П. С т о и л о в, Фолклор, ИНЕМ, С., 1925, г. V, кн. I—IV, стр. 38, 40).

празнуващо «Петльовден», сравнително до неотдавна били разпространени няколко вида забраждения, един от елементите на които — превежката — е с доказан старославянски характер.⁷² Жертвеното колене на петела, от друга страна, е древнославянска традиция, разпространена сред всички славяни, а според П. А. Петров «Петльовден» е във вътрешна зависимост от извънредно силна традиция, имаща основите си дълбоко в същината на праславянското жертвоприношение на птица, е едно от проявленията на тази традиция.⁷³

От всичко казано може да направим извода, че петльовденският обичай е преживелица от древнославянски празник в чест на лова и пчеларството, а по-късно и на животновъдството. На този празник е било извършвано жертвоприношение на птица — петел, символ на мъжкото начало. Чрез него подрасналите момчета е трябвало да получат силите на жертвения петел, които да ги подпомогнат в предстоящата им дейност на ловци или животновъди. Следователно «Петльовден» е бил празник, на който е била приемана новата генерация ловци за годината, и в такъв смисъл е бил празник и на новата ловна или животновъдна година.

⁷² М. Велеева, Котленската носия от началото на XIX в., ИЕИМ, кн. I, С. 1950, стр. 38, 39; М. Велеева, Една старинна българска забрадка, Сборник в памет на акад. Романски, С., 1960, стр. 689, 690; М. Николова, Месалите — старинни невестенски забрадки, ИНМВ, кн. VI, 1970, стр. 62—63. Превезки са носили и жените в карнобатските села Подвис, Вресово и др. като елемент (част) от старинните забрадки, наричани качули, търпоши и пр.

⁷³ П. А. Петров, пос. съч., кукери и сурвакари, стр. 270—271.

LA COUTUME DITE «PETLOVDEN»

M a r i a N i k o l o v a

R é s u m é

La coutume dite «Petlovden» (jour du coq) est répandue chez les populations établies dans les différentes régions de l'Est du Balkan et les régions au nord et au sud de celles-ci, dans les départements de Burgas, Varna, Sliven, Jambol, Šumen, Tărgoviște. Dans l'arr. de Tolbuhin ce jour est fêté par des immigrés de Kotel et de ses villages et par les immigrés des villages Golica, dép. de Varna et Kozičino, dép. de Burgas. Le Petlovden est fêté à la fin de janvier ou au début de février (le jour de le St. Euthyme — le 20. I. ou le 2. II — différence due au changement du calendrier religieux). A Petlovden on égorge un coq, une offrande à la santé des jeunes garçons et pétrit une galette (pain rituel). La viande du coq sacrifié et la galette sont mangées en commun. La célébration du Petlovden a deux variantes — celle de Kotel—Karnobat et celle de Golica et Kozičino, mais les différences sont surtout rituelles et non pas dans la coutume même.

Dans la variante de Kotel—Karnobat, le jeune homme non marié égorge un coq sur le pas de la porte de la cour, asperge de sang tout ce qui l'entoure et accroche la tête du coq sur la porte. On enduit de sang le front du jeune homme et il met les plumes du coq sur son chapeau. Des lors il porte le nom de «Petelar» (coquier) et ce jour s'appelle «Petelarovden» à Karnobat et les villages des environs. On prépare le coq et pétrit la galette et porte des morceaux de viande et de pain chez les voisins dans leurs maisons. Ce jour là on ne travaille pas pour ne pas compromettre la santé du jeune homme.

Dans la variante de Golica et Kozičino c'est la mère du jeune homme qui égorge le coq sur un billot dans la cour, asperge tout de sang et jette la tête du coq sur le toit, et parée du «kolun» — une plume de la queue du coq sacrifié, va avec son mari chez la «baba» du village (chez la sage femme, qui est toujours une vieille femme) et lui offre une filasse de laine qu'elle pose sur sa tête et une bougie qu'elle a fabriquée elle-même avec de la cire d'abeille et un morceau de galette avec une partie du coq. Elle lui offre du vin chaud sucré. La «baba» agite l'encensoir, donne sa bénédiction, puis tout le monde se met à table pour manger ensemble le coq — offrande à la santé du jeune homme. Les plaisanteries, les chansons la musique (de gaida — une sorte de cornemuse) accompagnent tout le repas qui est suivi par des rondes endiablées. La fête finit à la taverne tard dans la nuit. Les femmes fêtent ici de la même manière le «Babinden» (le jour des femmes) — coutume en l'honneur de femmes et des mères surtout.

La filasse de laine et la bougie de cire d'abeille — dons obligatoires pour la «baba» ce jour-là — sont au fond des symboles de l'élevage de brebis et de l'apiculture qui proviennent de la chasse et de l'ancien «bortničestvo» — les plus anciennes occupations de l'homme. Ces dons montrent que la coutume de Petlovden est une survivance de l'ancienne fête de la chasse et plus tard de l'élevage. . . Ce jour-là on procédait à des rites qui devaient accroître les forces de jeunes garçons qui grandissaient pour qu'ils soient capables d'exercer leur métier d'homme. Ceci est aussi confirmé par les rites pratiqués par le «petelar» dans la variante de Kotel—Karnobat. Dans ces régions on offre de la chair du coq aux voisins et on le mange de préférence en commun, souvent avec la famille voisine, afin qu'une partie des forces de l'oiseau rituel passe dans cette famille ou généralement le «petelar» choisissait sa future femme. Le festin était en l'honneur du futur jeune couple et du «petelar» lui-même.

Ainsi le «Petlovden» apparaît comme l'ancienne fête des plus anciennes occupations masculines à laquelle était admise la plus jeune génération de chasseurs — le jeunes gens. C'est pour leurs futurs succès dans la production et dans leurs vies privées qu'on faisait l'offrande du coq-symbole de la virilité.

Le «Petlovden» remonte à une très ancienne coutume slave. Le sacrifice du coq est aussi une ancienne tradition slave, répandue chez tous les peuples slaves. Ainsi que au «Babinden» (le jour des femmes) dans les villages Golica et Kozičino la baba se cache derrière une pile de galettes et on retrouve cette coutume chez les Slaves Polabes de l'île de Rügen au XIIe s. Elle subsiste encore aujourd'hui parmi de nombreux peuples slaves. Il faut mentionner aussi que parmi la population de cette région où on fête le Petlovden il existaient jusqu'à tout dernièrement plusieurs manières anciennes et rituelles de s'attacher le fichu sur la tête. L'un de ces fichus la «prevezka» a un caractère purement slave ancien. On doit relever de plus que les centres où la coutume du Petlovden se manifeste encore avec vitalité se trouvent sur une aire qui était très dépeuplée avant l'établissement des Slaves dans la Péninsule balkanique, et où plus tard des masses compactes de Slaves s'étaient installées, ou bien dans les terres circonvoisines.